

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

KONYA İLİ KARAPINAR İLÇESİ KOYUNCULUK İŞLETMELERİNİN EKONOMİK ANALİZİ

Ahmet AKTAŞ

Selçuk Üniversitesi

Fen Bilimleri Enstitüsü

Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Mithat DİREK

2009, 85 Sayfa

Jüri : Prof.Dr.Cennet OĞUZ

Yrd.Doç.Dr.Mithat DİREK

Yrd.Doç.Dr.Yusuf ÇELİK

ÖZET

Koyun, et, süt, deri ve yapağısından yararlanılan çok yönlü bir hayvandır. Koyun üretim faaliyetinde bazı ülkelerde et, bazılarında süt ya da yapağı daha büyük öneme sahip olabilmektedir. Son 30 yıllık dönemde Türkiye'nin dünya koyun üretimindeki payı yaklaşık olarak % 1, koyun sütü üretimi de % 31 azalmıştır. Bununla birlikte koyunculuk Orta Anadolu Bölgesinde özellikle Konya-Karapınar ilçesinde hala önemini sürdürmektedir. Bu çalışmada Konya ili Karapınar ilçesinde koyunculuk işletmelerinin mevcut durumunu, işletmede koyunculuk faaliyetinin karlılığını ve sorunlarını tespit etmek, işletmelerin daha iyi konuma ulaşmaları konusunda öneriler geliştirmek amaçlanmıştır.

Araştırmada yer alan işletmelerde işgücü potansiyeli 4,08 EİB olarak bulunmuş olup işletmeler ortalamasında yılda 629,64 EİG çalışılmaktadır. İşgücünün %56,08'i koyunculuk faaliyetlerinde kullanılmaktadır. İşletmelerin tasarrufunda bulunan arazi miktarı ortalama 181,32 da olarak bulunmuştur. İşletmelerde pasif sermaye ortalaması 200.871,33 TL olup bunun % 95,68'ini öz

sermaye, % 4,32'sini de borçlar oluşturmaktadır. İşletmelerde GSÜD 87.963,90 TL olarak hesaplanmış olup bunun % 65,55'i koyunculuk faaliyetinden elde edilmiştir. GSH ise işletmeler ortalamasında 89.699,69 TL olarak bulunmuştur. İşletmeler ortalamasında saf hasıla 34.811,98 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmeler ortalamasında sermaye devir hızı ise 2,26 yıl olarak hesaplanmıştır.

Çalışmaya konu olan işletmelerde mevcut işgücü potansiyelinin yeterince kullanılamaması işletmelerde yabancı işgücü masraflarını arttırmakta ve karlılığı düşürmektedir. Özellikle koyun sayısı 151 başın altında kalan işletmelerin karlılıklarının düşük olması nedeniyle faaliyetlerini daha fazla devam ettiremeyecekleri düşünülmektedir. Son 10 yıldır uygulanan tarım politikalarında sığır yetiştiriciliğine uygulanan destek ve teşviklerin aynı şekilde koyun yetiştiriciliğine de uygulanması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Koyunculuk, Koyunculuk ekonomisi, Ekonomik analiz, Konya-Karapınar'da koyunculuk

Master' Thesis

**ECONOMICS ANALYSIS OF THE SHEEP ENTERPRISES IN
KARAPINAR COUNTY IN KONYA**

Ahmet AKTAŞ

Selçuk University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Agricultural Economics

Supervisor: Dr. Mithat DİREK

2009, 85 Pages

Jury : Prof.Dr.Cennet OĞUZ

Yrd.Doç.Dr.Mithat DİREK

Yrd.Doç.Dr.Yusuf ÇELİK

ABSTRACT

Sheep are very efficient domestic animals bred for different purposes such as sources of meat, milk, leather and wool. Sheep provide very important source of meat in some countries while milk or wool in others. In last 30 years, breeding and milk production of sheep have dropped as 1% and 31%, respectively in Turkey. Beside this, sheep breeding has still great importance in Konya-Karapınar province of Middle Anatolia Region. The aim of this study were to develop incomes of sheep farms and their problems. The labor potential of the farms was found as 4.08 man power unit, MPU, with yearly average of 629.64 male business days, MBD. Of this, 56.08 % has been used by sheep activities. The average amount per farm was 181.32 ha in examined farms. The average passive capital of farms was 200.871,33 TL, real capital of 95,68% and 4,32% of depts. Gross production value, GPV, was calculated as 87.963,90 TL and 65,55% of total

has been obtained from sheep farms. Average gross income was found as 89.699,69 TL. On the average of the studied farms, net return was 34.811,98 TL. The return rate of capital in farm averages was 2,26 years. In studied farms, insufficient usage of labor potential resulted in increase of foreign labor usages and reduction in farm incomes. In farms especially breasted lower than 151 sheep, income has observed very low and has thought that they will not able to continue to those activity in near future. Last 10 years period, cattle breeders have been financially supported by agricultural policies of government, therefore, it is suggested that similar supports should also be performed by government for sheep producers.

Key words: Sheep breeding, Sheep farms economy, Economical analysis, Sheep breeding in Konya-Karapınar.

1.GİRİŞ

1.1.Konunun Önemi

Koyunculuk uzun yıllardan bu yana insanoğlu için önemli bir üretim faaliyeti olmuştur. Tarihin derinliklerine inildiğinde göçebe hayatı yaşayan ilk insan topluluklarından bu güne kadar, koyunların daima insanın yanı başında bulunduğu görülmektedir (Kaymakçı ve Sönmez, 1996). Bunda koyunun beslenme ve idaresinin kolay olmasının yanında insanların birçok ihtiyacına cevap verebilecek ürünlere sahip olmasının da payı bulunmaktadır (Koyuncu, 2009).

Koyunun ruminantlar içinde de önemli bir yere sahip olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Sığır birçok nedene bağlı olarak koyun yetiştiriciliğine göre daha ekonomik ve karlı olabilir. Sığır eti ve sığır sütünün toplam et ve süt üretimindeki payı bunun bir göstergesidir. Ancak koyunun sahip olduğu bazı özellikler, sığırın önüne geçmesini sağlamaktadır. Bunlardan en önemlileri otlama yetenekleri ve farklı bölgelere kolayca adapte olabilmeleridir. Dağlık ve engebeli arazilerde koyunların daha çevik ve tırmanma yeteneğine sahip olmaları onlara ayrı bir avantaj sağlamaktadır.

Öte yandan koyunun sahip olduğu yapağının yetiştiricilik yapan ülkelere önemli bir avantaj sağladığı da göz ardı edilmemelidir (Morand-Fehr and Boyazoğlu, 1999).

Dünya hayvansal üretim yapısının değişmesi ve taleplerin farklılaşması ile birlikte koyunun rolü de değişmeye başlamıştır. Özellikle süt üretiminde sığırın, et üretiminde ise domuz ve tavuğun öne çıkması, tekstil hammaddesi olarak yapay elyafların keşfi ve kullanımının artması koyun yetiştiriciliğinden beklentilerde bazı değişikliklerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Birçok ülkede olduğu gibi Türkiye’de de bu değişim genellikle koyunun hayvansal üretimdeki öneminin azaldığı şeklinde değerlendirilmiş ve bu türün yetiştiriciliğinde yaşanan sorunları normal kabul etme eğilimi ağırlık kazanmıştır. Diğer taraftan özellikle son yıllarda dünyanın bazı ülkelerinde koyun yetiştiriciliğinde dikkat çekici bazı çalışmaların olduğu gözlenmektedir. Dünyada son 30 yıllık dönem içinde koyun varlığında yaklaşık %1,5’lik bir artış gözlenmekte olup, bundaki en önemli pay Asya ve Afrika kıtalarına aittir. Amerika, Avrupa ve Okyanusya kıtalarında ise düşüş görülmektedir. Türkiye’de bu dönem içinde koyun varlığı yaklaşık %45 azalmıştır.

Koyun et, süt, deri ve yapağı üreten çok yönlü bir hayvandır. Bazı ülkelerde et, bazılarında süt ya da yapağı daha büyük öneme sahip olabilmektedir. Son 30 yıllık dönem içerisinde Türkiye’de koyun varlığının %45 oranında azalmasına rağmen koyun eti üretiminin miktar olarak artış göstermiştir. Bu artışı düşük verimli yerli koyun ırklarının ıslah edilmesi ile açıklamak olasıdır. Buna karşılık Türkiye’nin dünya koyun eti üretimindeki payı yaklaşık olarak %1 azalmıştır. Aynı dönemde Türkiye’nin koyun sütü üretiminin %31 oranında azalmış olması yerli koyun ırklarının ıslah çalışmalarının et verimi yönünden ele alındığını, süt veriminin yükseltilmesi amacı ile yapılan çalışmalardan istenilen sonuçların alınamadığını göstermektedir. Kıtalar itibarıyla koyun varlığı, koyunculuk ürünlerinin üretimi, Türkiye’nin payı ve 1980 ile 2007 yılları arasındaki değişimin karşılaştırılması Çizelge 1.1, Çizelge 1.2, Çizelge 1.3, Çizelge 1.4 ve Çizelge 1.5’te verilmiştir. Çizelgelerin incelenmesinden de görülebileceği gibi hemen tüm koyunculuk ürünlerinde Türkiye ciddi gerileme ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum koyunculuk faaliyetlerinin giderek azalan bir yapıya doğru gittiğini açıkça göstermektedir.

Çizelge 1.1.Kıtalar itibariyle dünya koyun varlığı ve toplam içindeki payları

Kıtalar	<u>1980</u> Koyun Sayısı		<u>2007</u> Koyun Sayısı	
	(Milyon baş)	Oran (%)	(Milyon baş)	Oran (%)
Afrika	182,3	16,6	266,0	23,9
Amerika	124,1	11,3	90,8	8,2
Asya	318,3	29,1	480,0	43,1
Avrupa	266,7	24,3	135,6	12,2
Okyanusya	204,8	18,7	140,0	12,6
Dünya	1.096,2	100,0	1.112,4	100,0
Türkiye	46,0	4,2	25,4	2,3

FAOSTAT, 2008

Çizelge 1.2.Kıtalar itibariyle dünya koyun eti üretimi ve toplam içindeki payları

Kıtalar	<u>1980</u> Koyun eti üretimi		<u>2007</u> Koyun eti üretimi	
	Miktar (bin ton)	Oran (%)	Miktar (bin ton)	Oran (%)
Afrika	1235	18,2	1711	18,7
Amerika	32	0,0	36	0,0
Asya	2923	43,0	4580	50,3
Avrupa	2620	38,8	2820	31,0
Okyanusya	-	-	-	-
Dünya	6810	100,0	9147	100,0
Türkiye	239	4,2	272	3,1

FAOSTAT, 2008

Çizelge 1.3.Kıtalar itibariyle dünya koyun sütü üretimi ve toplam içindeki payları

Kıtalar	<u>1980</u> Koyun sütü üretimi		<u>2007</u> Koyun sütü üretimi	
	(bin ton)	Oran (%)	(bin ton)	Oran (%)
Afrika	1235	18,2	1711	18,7
Amerika	32	0,0	36	0,0
Asya	2923	43,0	4580	50,3
Avrupa	2620	38,8	2820	31,0
Okyanusya	-	-	-	-
Dünya	6810	100,0	9147	100,0
Türkiye	1147	16,8	790	8,6

FAOSTAT, 2008

Çizelge 1.4.Kıtalar itibariyle dünya yapağı üretimi ve toplam içindeki payları

Kıtalar	<u>1980</u> Yapağı üretimi		<u>2007</u> Yapağı üretimi	
	(bin ton)	Oran (%)	(bin ton)	Oran (%)
Afrika	197	7,0	191	9,4
Amerika	368	13,2	102	5,0
Asya	443	15,9	834	41,0
Avrupa	720	25,8	252	12,4
Okyanusya	1066	38,1	655	32,2
Dünya	2794	100,0	2034	100,0
Türkiye	61	2,2	46	2,3

FAOSTAT, 2008

Çizelge 1.5.Kıtalar itibariyle dünya koyun derisi üretimi ve toplam içindeki payları

Kıtalar	<u>1980</u> Koyun derisi üretimi		<u>2007</u> Koyun derisi üretimi	
	(1000 ton)	Oran (%)	(1000 ton)	Oran (%)
Afrika	132	11,9	190	10,6
Amerika	94	8,5	96	5,3
Asya	314	28,3	947	52,9
Avrupa	323	29,0	289	16,2
Okyanusya	247	22,3	269	15,0
Dünya	1110	100,0	1791	100,0
Türkiye	52	4,7	46	2,6

FAOSTAT, 2008

Türkiye'de tarımın yapısal özellikleri ve özellikle meraların durumu sığırdan çok koyun yetiştirmeye daha uygundur. Ancak son yıllarda büyükbaş hayvancılık faaliyetlerine uygulanan politikalar sonucunda koyunculuk geriye gitmiştir. Koyunculuk faaliyetlerinin gerilemesi bir anlamda kentlere olan göçü arttırdığı gibi halkın hayvansal protein alımlarında da gerilemeye neden olmuştur. Oysa Türkiye'nin ekolojik yapısı ve mera durumu, insanların kırmızı et yeme alışkanlığı, kırsal alandaki nüfus yoğunluğu ve göçerlik düzeni içinde yer bulan koyun yetiştiriciliği, bir zamanlar koyun ve koyun eti ihraç eden Türkiye'yi ithalatçı konumuna düşürmüştür.

Öte taraftan Türkiye'de nüfus 1990 yılından günümüze yaklaşık %27 artarken, hayvan varlığında %34'lük bir azalma gerçekleşmiştir. Bu durum özellikle hayvansal gıdalar yönünden yeterli ve dengeli beslenemeyen Türk

halkının, protein kaynağı bakımından da dengesiz beslenmekte olduğunu göstermektedir. Bunun özellikle genç nüfusun ağırlıklı olduğu Türkiye için önemli sorunları beraberinde getirmesi kaçınılmazdır. Türkiye'de kişi başına düşen günlük 95 gram protein tüketiminin yaklaşık %80'i bitkisel ürünlerden sağlanmaktadır. Bu durum toplumun hayvansal kaynaklı protein tüketiminin gerilediğinin, hububat ağırlıklı bir beslenmenin ön plana çıktığının bir göstergesidir. Bu noktada, koyunculüğün ülke ekonomisine sağlayacağı katkı ve ülke hayvansal protein açığını kapatabilecek önemli bir kaynak olduğu unutulmamalıdır. Bu sektör devamlı istihdam yaratması tarıma dayalı et, süt, yem, tekstil ve hazır giyim gibi sanayilere hammadde sağlaması yönünden büyük önem taşımaktadır (Koyuncu, 2009).

1.2. Araştırmanın Amacı

Koyunculuk faaliyetinde mevcut durumun ortaya konulması, araştırma kapsamında bulunan yörede koyunculüğün durumunun irdelenmesi araştırmanın temel amacını oluşturmaktadır. Mevcut durum ortaya konulurken işletmeler büyüklüklerine göre gruplandırılmış olup gruplar arası ekonomik başarıların karşılaştırılması yapılmıştır. Bu karşılaştırma yapılırken, Gayrisafi hasıla, Brüt Kar ve Tarımsal Gelir gibi başarı ölçütlerinin ortaya konularak objektif bir karşılaştırma yapılması amaçlanmıştır. Araştırma yöresinde koyunculuk işletmelerinin yaşadığı sorunlar tespit edilerek çözüm noktasında öneriler getirilmiştir.

2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

Direk vd (2000), 1997-1998 yıllarını kapsayan çalışmada Konya ilindeki koyunculuk işletmelerinin yapısal özellikleri ortaya konulmuştur. Bölgedeki yaygın koyun ırkının Akkaraman olduğu, sürü kompozisyonunun %63,60 anaç koyun, %21,17 toklu, %13,47 kuzu ve % 1,76 koç'tan oluştuğu belirtilmiştir. Yetiştiriciliğin ekstansif yapıda, koyun beslemenin mera ve anıza dayalı olduğu, kış aylarında ek besleme yapıldığı ve koyunculüğün işletmelerde yan gelir kaynağı olarak yapıldığı tespit edilmiştir.

Connolly (2000), İrlanda'nın koyun üretiminde ekonomik performansını değerlendirmiştir. Koyunculuk işletmelerinin koyunculuk için uygun olmayan alanlarda yoğunlaştığını ve işletmelerin %75 'inin bu uygun olmayan alanlarda bulunduğunu belirtmiştir. Fransa, İngiltere, İspanya, Yunanistan ve İrlanda'nın toplam et üretiminin, Avrupa Birliği koyun eti üretiminin %86 'sına sahip olduğunu bildirmiştir. İrlanda'nın 1999 yılına ait koyunculuk gelirinin 154 milyon £ olduğu, toplam tarımsal üretim değeri içerisindeki payının %5 'ine karşılık geldiğini bildirmiştir. 1992 yılında AB genel tarım politikaları ile konulan kotaların sonucunda koyun sayısının düştüğünü belirtmiştir.

Dağıstan (2002), Orta-Güney Anadolu Bölgesi'nde koyunculuk faaliyeti yapılan tarım işletmeleri incelenerek, bu işletmelerin koyunculuk faaliyetinin ekonomik yapısı ve sorunları ortaya konulmuştur. Araştırma sonuçlarına göre, toplam sermayenin %95,18'ini öz sermaye, % 4,14'ünü borçlar, % 0,68'ini indirim borçları oluşturmuştur. Aktif sermaye içerisinde çiftlik sermayesinin oranı % 58,43, işletme sermayesinin oranı ise % 41,57 olarak bulunmuştur. GSH değerinin %52'si koyunculuk faaliyetlerinden elde edilmiştir. Toplam işletmelerin % 29'unun negatif saf kara sahip olduğu ortaya konulmuştur. Koyun yetiştiriciliğinde üretim masrafları içerisinde en büyük payın %32,05 ile işgücü masraflarına ait olduğu hesaplanmıştır. İşletme başarısında etkili olan faktörlerin, koyun sayısı ve aile işgücü kullanımı olduğu tespit edilmiş olup, koyun sayısının 50'nin üzerine çıkartılmasını ve Aile işgücünden daha fazla yararlanılması gerektiği vurgulanmıştır.

Dellal vd. (2002), GAP Bölgesinde küçükbaş hayvancılığa yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve küçükbaş hayvanlardan elde edilen hayvansal ürünlerin pazara arz yöntemlerinin incelendiği araştırmada, aktif sermaye içinde arazi sermayesinin payı %62,95, hayvan sermayesinin payı ise %9,84 olarak bulunmuştur. Hayvansal üretim değerinin %83,39'unun koyun ve keçi yetiştiriciliğinden elde edildiği saptanmıştır. Koyunculukta üretim değerinin %30,70'i, keçi yetiştiriciliğinde ise %55,73'ü süt üretim değerinden elde edildiği, gayri safi üretim değerinin %43,34'ünün bitkisel üretim değerinden, %55,66'sının ise hayvansal üretim değerinden oluştuğu saptanmıştır. Gayri safi üretim değeri içinde en büyük payı koyun yetiştiriciliği (%39,92) almaktadır. İşletmelerde elde edilen toplam aile gelirinin %96,33'ü tarımsal gelir, %3,67'si tarım dışı gelirdir.

Şahin ve Yıldırım (2002), Van İli Merkez İlçe'de koyunculuk yapan işletmelerin yıllık ekonomik faaliyet sonuçları değerlendirilmiştir. Bu kapsamda, işletmelerin girdi kullanım düzeyleri belirlenmiş, işgücü produktiveleri ve kârlılık oranları ve bazı etkinlik katsayıları hesaplanmıştır. Brüt üretim değerinin %67,8'i kuzu üretim değerinden elde edilmiştir. Toplam değişken masrafların %68,3'ünü yem masrafları oluşturmuştur. Bir üretim döneminde koyun üretim birimi başına düşen yem miktarı 143,7 kg olup, bunun 81,3 kg'ı kaba yem ve 62,4 kg'ı ise kesif yem olduğu, brüt karın koyun sayısı ile doğru orantılı olarak artış gösterdiği ortaya konulmuştur.

Aktürk vd (2005), Gökçeada'da ekstansif koşullarda küçükbaş yetiştiriciliği yapan işletmelerin sosyo-ekonomik açıdan incelemesi yapılmıştır. İşletmelerde ortalama nüfus 4,4 olarak bulunmuş olup, işletme başına işgücünün 3,21 EİB olduğu bulunmuştur. Aktif sermayenin %17,12'sini küçükbaş hayvan sermayesinin oluşturduğu, toplam GSÜD'nin %47,97'sinin hayvansal üretimden, hayvansal üretime ait GSÜD'inde %63,98'inin koyunculuğa ait GSÜD olduğunu ortaya koymuştur.

Falanders ve McKissick (2006), Amerika Birleşik Devletlerinin Georgia eyaletinde yaptıkları çalışmada 159 yerleşim biriminden 140 tanesinde koyun ve keçi yetiştiriciliği yapıldığını, bu yerleşim birimlerinde 156.374 baş keçi bulunduğunu ve bunları toplam değerinin 12,5 milyon \$ olduğunu tespit

etmişlerdir. Aynı araştırma bölgesinde koyun mevcudu 8.005 baş olarak tespit edilmiş olup, koyunların toplam değerinin 680.931 \$ olduğunu bildirmişlerdir. Doğrudan koyun ve keçi üretim gelirinin 13,2 milyon \$ olduğu ve üretimdeki dolaylı etkilerden dolayı da 8,5 milyon \$ ilave gelir elde edildiği, böylece koyun-keçi yetiştiriciliği faaliyeti sonucunda 21,7 milyon \$ toplam gelir sağlandığını ifade etmişlerdir. Koyunculuk işlerinde çalışan işçi geliri ortalama 1.031 \$ olarak tespit edilmiş olup, bu gelir seviyesinin yapılan işletmeciliğin küçük ölçekli işletmecilik anlamına geldiğini bildirmişlerdir.

Paksoy (2007), Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik analizini yapmıştır. Aktif sermaye içerisindeki çiftlik sermayesi oranını %48,99, işletme sermayesi oranını ise %51,01 olarak bulmuştur. GSÜD'nin %85,29'unun hayvansal üretimden, %14,71'inin bitkisel üretimden oluştuğunu, büyük işletmelerin küçük işletmelere göre daha karlı olduğunu ortaya koymuştur.

3.MATERYAL VE YÖNTEM

3.1.Materyal

Konya ili, Karapınar ilçesinde koyun yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinin ekonomik ve sosyal durumlarının incelendiği bu araştırmanın ana materyalini söz konusu işletmelerden anket yöntemi ile elde edilen orijinal nitelikli birincil veriler oluşturmuştur.

Bu araştırma için gerekli genel verilerin derlenmesinde Konya İl Tarım Müdürlüğü, Karapınar İlçe Tarım Müdürlüğü, Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü, Konya Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği ve Karapınar Ziraat Odası verilerinden de yararlanılmıştır. Bunun yanısıra araştırma alanında ve diğer yörelerde daha önce konu ile ilgili yapılmış olan araştırma bulguları ve yayınlanmış ikincil verilerde kullanılmıştır.

3.2.Yöntem

3.2.1.Örnekleme aşamasında kullanılan yöntem

Araştırma alanında koyunculuk faaliyetine yer veren bütün işletmeler araştırmanın popülasyonunu oluşturmuştur. Bu popülasyonda örnek işletmelerin sayısı hesaplanırken örnekleme birimi olarak, 2 yaşını doldurmuş koyun sayısı esas alınmıştır. Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği'nin üyelik alt sınırının 25 baş olarak belirlmesi nedeni ile popülasyonu 25 baş ve üzeri koyuna sahip olan 653 işletme oluşturmuştur (Anonim 2008).

Bir popülasyon veya örneğe ait birimlerin değerlerinin homojen veya heterojen olup olmadığını göstermesi bakımından varyasyon katsayısı önemlidir. Ayrıca varyasyon katsayısı %33'ün üzerinde olan bir örneğin normal bir popülasyonu temsil etmesi şüphelidir (Düzgüneş ve Ark. 1983). Örneklerin varyasyon bakımından karşılaştırılmalarında kullanılan varyasyon katsayısı aşağıdaki verilen formül yardımı ile hesaplanmıştır.

$$C.V = \frac{S}{\bar{X}} \times 100$$

C.V =Varyasyon Katsayısı

S =Standart Sapma

X =Ortalama

Bu katsayı standart sapmanın ortalamaya bölümünün yüzdesi olarak ifade edilir (Çiçek ve Erkan 1996). Çalışmada varyasyon katsayısı %57 olarak hesaplanmıştır. Bu nedenle çalışmada tesadüfî örnekleme yöntemlerinden tabakalı örnekleme yöntemi kullanılmıştır.

Tabakalı örneklemede temel ilke, ana kitleyi kendi içinde homojen tabakalara ayırıp tabaka içi varyansı azaltmaktır. Bu şekilde örneklemenin sağlık derecesi bozulmadan daha az örnekle çalışmanın mümkün olduğu belirtilmektedir (Güneş ve Arıkan 1988). Böylece tabakalı örnekleme ile popülasyona ait tahminlerin doğruluğunu arttırmak ve popülasyondaki farklı bölümlerin yeterince temsil edilmesini sağlamak mümkün olacaktır (Güneş ve Arıkan 1988). Örnek hacmi tabakalı örnekleme yöntemlerinden Neyman Yöntemi ile hesaplanmıştır. Tarım işletmelerinde tabakalar arasında hacim ve varyasyon bakımından büyük farklılıklar varsa, Neyman Yöntemini kullanmak örneklemenin etkinliğini arttırmaktadır (Yamane 1967).

Neyman Yöntemine göre örnek hacminin belirlendiği eşitlik aşağıdaki gibi formüle edilmektedir (Yamane 1967).

$$n = \frac{\sum (N_h S_h)^2}{N^2 D^2 + \sum N_h S_h^2}$$

n =Örnek sayısı

N =Ana kitledeki işletme sayısı

N_h =h'nci tabakadaki işletme sayısı

S_h² =h'nci tabakanın varyansını belirtmektedir. D²=d²/Z² değerine eşittir.

Burada;

d =Kitle ortalamasında izin verilen hata miktarını,

Z =Belirlenen hata oranına göre standart normal dağılım tablosundaki Z değerini belirtmektedir.

Örnek hacminin belirlenmesinde %95 güvenilirlik ve %5 hata payı sınırları içerisinde çalışılmıştır. Böylece 1. tabaka olan 25-150 baş koyun varlığı bulunan işletmelerden 14, 2. tabaka olan 151-300 koyun varlığı bulunan işletmelerden 27, 3. tabaka olan 301 ve daha fazla koyun varlığı bulunan işletmelerden 23 tarım işletmesi örnek hacmini oluşturmuştur. Buna göre toplam örnek sayısı 64 olarak tespit edilmiştir. Populasyon ve çekilen örnek sayıları aşağıdaki çizelgede verilmiştir.

Çizelge 3.1.İşletme genişlik gruplarına göre örnek işletme sayıları (adet)

İşletme Genişlik Grupları (Baş)	Ana Çerçeveadaki işletme Sayısı (Adet)*	Örneğe Çıkan İşletme Sayısı (Adet)
25-150	238	14
151-300	304	27
301-+	111	23
Toplam	653	64

*Konya Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği kayıtlarından hesaplanmıştır.

3.2.2. Anket aşamasında uygulanan yöntem

Ekonomik analiz çalışmalarında, işletmelerden sağlıklı ve güvenilir bilgi alınması, elde edilecek sonuçların doğruluğu açısından büyük önem taşımaktadır. Muhasebe kayıtları tutan işletmelerde envanter, mali kayıtlar ve fiziki kayıtlar ile sağlanan dökümanlar, işletme hakkında hem mali hem de fiziki varlıklar hakkında bilgi kaynağı olmaktadır (Aras, 1988). Ayrıca muhasebe kayıtları ile elde edilen bilgiler ankete kıyasla daha güvenilirdir (Erkuş ve Demirci, 1985). Ancak araştırma yöresinde faaliyet gösteren tarım işletmelerinde muhasebe kayıtları tutulmadığından, işletmelerin koyunculuk faaliyetlerinin ekonomik analizi için gerekli veriler, kişisel görüşmeye dayalı olan anket yöntemi ile temin edilmiştir. Bu amaçla, daha önceden yapılmış çalışmalarda anket formlarından yararlanılarak çalışma amaçları doğrultusunda yeni bir anket formu hazırlanmıştır.

Örnek işletmelerde yapılan anketlerde işletmenin nüfus durumu, işgücü varlığı, işgücü kullanım durumu, arazi varlığı, bina ve alet makine sermayesi, bitkisel üretim deseni, hayvansal üretim ile ilgili envanter bilgileri, sermaye unsurlarının ve tarımsal ürünlerin parasal değeri ile ilgili bilgiler derlenmiştir.

Anket çalışmaları 20 Nisan 2009 ile 19 Mayıs 2009 tarihleri arasında Karapınar ilçesi genelinde yapılmış olup, anket çalışması ile derlenen birincil veriler 2008 yılı üretim dönemine aittir.

Anketlerden elde edilen birincil veriler bilgisayarda Microsoft Excel programına uygun formatta kaydedilmiş, işletme büyüklük gruplarına ayrılarak aynı programda çizelgeler oluşturulmuştur.

3.2.3. İşletmelerin ekonomik analizinde uygulanan yöntem

İşletmelerden anket yolu ile elde edilen bilgiler anket üzerinde gerekli hesaplamalar yapıldıktan sonra Microsoft Excel programında işletme büyüklük grupları ve işletme ortalamaları şeklinde hesaplanmıştır.

İşletmelerde nüfus; yaş, cinsiyet ve eğitim durumlarına göre incelenmiştir. İşletmelerde bulunan nüfus mevcut erkek işgücü hesaplanırken, erkek işgücü birimi (EİB) olarak verilmiştir. Erkek işgücü birimine çevirmede, nüfusun cinsiyet ve yaş gruplarına göre işgücü başarılarını yansıtan katsayılar kullanılmıştır (Açıl ve Demirci, 1984; Erkuş vd., 1995).

İşletmelerde çeşitli işlerde çalıştırılan yabancı işgücü, yaş ve cinsiyete göre saptanmıştır. Yabancı işgücüne ödenen ayni ve nakdi ücretin toplamı ekonomik analizde işgücü masraflarının hesaplanmasında dikkate alınmıştır. Müteşebbis ve ailesinin işgücü ücret karşılığının hesaplanmasında ise, bunların işletmede çalıştıkları süre ile yörede aynı işi yapan yabancı işçiye ödenen ortalama ücret üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Potansiyel işgücünün belirlenmesinde yıllık çalışılabilir gün sayısı 280 gün ve günlük ortalama çalışma süresi 10 saat olarak kabul edilmiştir (Kıral, 1987).

İşletmelerin sermaye yapıları, sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılması esas alınarak incelenmiştir (Açıl ve Demirci, 1984; İnan 1998). Bu amaçla müteşebbislerin üretim amacı ile işletmelerine yatırdıkları sermaye

unsurları olan aktif değerleri ve bunların kaynaklarını gösteren pasif sermaye ortaya konulmuştur.

İşletmelerde irat hayvanı miktarının hesaplanmasında büyükbaş hayvan birimi (BBHB) üzerinden hesaplamalar yapılmış, hesaplamalarda Çizelge 3.3.'deki katsayılar kullanılmıştır (Erkuş ve ark. 1995).

Çizelge 3.2. Erkek işgücü birimine (EİB) çevirmede kullanılan katsayılar

Yaş	Erkek	Kadın
0-6	-	-
7-14	0,50	0,50
15-49	1,00	0,75
50-+	0,75	0,50

Erkuş ve ark. 1995

Çizelge 3.3. BBHB'ne çevirmede kullanılan katsayılar

Cinsi	BBHB	Cinsi	BBHB
İnek	1,00	Toklu	0,08
Boğa	1,40	Kuzu	0,05
Buzağı	0,16	Teke	0,12
Dana	0,50	Keçi	0,10
Düve	0,70	Çepiç	0,08
Koç	0,12	Oğlak	0,05
Koyun	0,10	Kümes hayv.	0,004

Erkuş ark.1995

Sermayenin fonksiyonlarına göre sınıflandırılmasında aşağıda belirlenen sıra izlenmiş, buna göre sermaye yapıları verilmiştir (Açıl ve Demirci 1984);

1. AKTİF SERMAYE

A - Arazi Sermayesi (Çiftlik Sermayesi)

1. Toprak sermayesi
2. Arazi ıslahı sermayesi
3. Bina ve inşaat sermayesi
4. Bitki sermayesi ve tarla demirbaşı
5. Av ve Balık Sermayesi

B — Müstecir veya İşletme Sermayesi

1. Sabit İşletme Sermayesi
 - a) Hayvan sermayesi veya canlı demirbaş
 - b) Alet makine sermayesi veya ölü (cansız) demirbaş
2. Döner İşletme sermayesi
 - a) Malzeme ve mühimmat sermayesi
 - b) Para sermayesi

2. PASİF SERMAYE

A- Yabancı Sermaye (Borçlar)

1. Arazi karşılığı ipotekli borçlar
2. Banka ve kooperatif borçları
3. Cari ve adi borçlar
4. İndi Borçlar (Kira ile tutulan aktif unsurların değeri)

B - Öz Sermaye

Toprak sermayesinin tespit edilmesinde bölgedeki alım satım değeri esas alınmıştır. Arazi ıslahı sermayesi için, yenilerde maliyet bedeli kullanılmış, eskilerde ise çiftçinin beyanı esas alınarak kıymetlendirilmiştir. Bina sermayesini kıymetlendirmede yeni inşa edilen binalar için beyan edilen maliyet bedeli esas alınmış, eski binalar ise mevcut durumları ve yıpranma süreleri dikkate alınarak yeniden inşa bedeline göre hesaplanmıştır. Tarla demirbaşının değeri kıymet takdiri maliyetine göre yapılmıştır. Hayvan sermayesi kıymet takdiri, yaş ve verimlilik durumlarına göre yöredeki alım satım fiyatları ve çiftçinin beyanı esas alınarak yapılmıştır. Alet makine sermayesi, yeni olanlarda satın alma bedeli,

eskiler ise yarayırlılık durumlarına göre alım satım değeri üzerinden kıymetlendirilmiştir. Malzeme mühimmat sermayesi çiftlik avlusu fiyatına göre kıymetlendirilmiştir. İşletmelerin para mevcudu, alacakları ve borçları saptanırken çiftçinin beyanı esas alınmıştır. Çalışmada av ve balık sermayesine rastlanmadığı için hesaplanmamıştır (Erkuş 1979).

Kiracılık ve ortakçılıkla işlenen arazinin değeri, hem aktif sermaye, hem de pasif sermaye içerisinde gösterilmiştir. İşletmelerin ekonomik analizinde, işletmelerin kira ve ortakçılıkla arazi işletmediği ve yabancı sermaye kullanmadıkları varsayımı kabul edilerek, işletmelerin aynı bazda karşılaştırılmasına olanak sağlanmıştır (Erkuş 1979).

İşletmelerin yıllık faaliyet sonuçlarının analizinde; gayrisafi üretim değeri (GSÜD), gayrisaf hasıla (GSH), işletme masrafları, brüt kar, saf hasıla, tarımsal gelir, aile geliri ve rantabilite gibi göstergeler hesaplanmış ve saptanan sonuçlar kısaca değerlendirilmiştir.

İşletmelerde gayrisafi üretim değeri, tarımsal faaliyet sonucunda elde edilen bitkisel ve hayvansal ürün miktarlarının, çiftçi eline geçen ürün fiyatları ile çarpılması ile bulunan değere, bitki ve hayvan sermayesindeki üretkif değer artışlarının ilave edilmesi ile saptanmıştır (Açıl ve Demirci 1984). Ancak işletmede üretilip işletmede kullanılan saman ve gübre gibi yan ürünler tekerrür yapılmaması açısından GSÜD içerisinde yer almamıştır (Erkuş ve Demirci 1985).

Çizelge 3.4. Tarımsal Ürünlerin Çiftçinin Eline Geçen Ortalama Fiyatları

Ürün	Fiyat
Buğday(Ekmeklik ve Makarnalık Ortalama) (TL/kg)	0,66
Arpa (TL/kg)	0,46
Çavdar(TL/kg)	0,49
Mısır(TL/kg)	0,51
Ş.Pancarı(TL/kg)	0,11
Yonca(TL/kg)	0,30
Fiğ(TL/kg)	0,30
Süt(TL/kg)	0,97
Yapağı(TL/kg)	0,98
Kuzu(TL/Baş)	130,88

İşletmede prodüktif demirbaş kıymet artışı (PDKA) bitkisel üretim için büyümekte olan bitkiler olmadığından hesaplanmamıştır. Hayvansal üretimde ise çoğalma ve büyüme nedeniyle ortaya çıkan değer artışı, hayvansal PDKA olarak hesaplanmıştır (Erkuş ve ark., 1995).

Gayrisaf hasıla ise, gayrisafi üretim değerine işletme dışı tarımsal gelir ve ikamet edilen konutların kira karşılıklarının ilave edilmesi ile bulunmuştur. Konut kira karşılığının belirlenmesinde, cari kira değeri ile bina değeri arasındaki ilişkinin incelenmesi gerekmektedir. Araştırmada ikametgah kira geliri olarak bölgede kiralama yaygın olmadığı için kira bedeli ikametgah olarak kullanılan bina sermayesinin % 10'u alınarak hesaplanmıştır (Hatunoğlu, 1971).

İşletme dışı tarımsal gelirin hesaplanmasında ise işletmecinin beyanı esas alınmış olup, işletmeye ait alet ve makine ile aile işgücünün, işletme dışındaki tarımsal işlerde çalışmaları karşılığında elde ettikleri gelirin toplamından oluşmaktadır.

İşletmelerde tarımsal faaliyetler için yapılan toplam işletme masrafları sabit ve değişken masraflardan oluşmaktadır. Bu masraflar bitkisel ve hayvansal üretim için ayrı ayrı saptanmıştır.

Çizelge 3.5.Bitkisel Üretimde Sabit ve Değişen Masraflar

BİTKİSEL ÜRETİM	
Değişen Masraflar	Sabit Masraflar
-Tohum masrafları, -Gübre masrafları -Tarımsal mücadele masrafları -Benzin, yağ, tamir ve bakım gibi değişen alet ve makine masrafları -Götürü yaptırılan işlerin masrafları -Geçici işçilik masrafları -Su ücreti -Ürün sigortası -Pazarlama ve nakil masrafları	-Yönetim gideri -Daimi işçilik gideri (aile işgücü ve yabancı işgücü) -Amortisman gideri (bina ve alet-makine) -Bina tamir bakım masrafından oluşmaktadır

Erkuş ve Ark, 1995

Çizelge 3.6.Hayvansal Üretimde Sabit ve Değişen Masraflar

HAYVANSAL ÜRETİM	
Değişen Masraflar	Sabit Masraflar
-Kesif yem masrafı -Kaba yemler (satın alınan) -Geçici işçi ücretleri -Veteriner masrafı -İlaç masrafları -Temizlik ve malzeme (yular, zincir, tuz vs.) masrafları -Suni tohumlama ve aşım masrafları -Pazarlama masraftan -Hayvan sigortası -Diğer cari masraflar	-Yönetim gideri -Daimi işçilik gideri (aile işgücü ve yabancı işgücü) -Amortisman gideri (bina, koyun ve alet-makine) -Bina tamir bakım masrafından oluşmaktadır.

Erkuş ve Ark, 1995

Toplam değişen masraflar, gayrisafi üretim değerinden çıkarılarak brüt kar, toplam işletme masrafları gayrisafi hasıladan çıkarılarak saf hasıla belirlenmiştir (Açıl ve Demirci 1984). Tarımsal gelir, işletmecinin başarı düzeyinin ölçülmesinde kullanılan en önemli kriterlerden biri olup, saf hasılaya aile işgücü ücret karşılığının eklenmesi ve bunların toplamından ödenen arazi kiralrı ve ortakçılık payları ile borç faizlerinin çıkarılması ile tespit edilmiştir.

Binaların tamir ve bakım masraflarının hesaplanmasında bina değerinin %1,5'i veya üreticilerin beyan ettikleri tamir bakım giderlerinin yıla düşen miktarları esas alınmıştır. Alet ve makinelerin yağ, yakıt, tamir ve bakım giderleri ise işletmecilerin fiilen yaptıkları masraflar toplamı olarak alınmıştır

Sabit sermaye unsurlarına amortisman hesaplamada; betonarme binalarda %2, taş ve yan kagir binalarda %3, ahşap veya kerpiç binalarda %4, alet ve makineler için %10, arazi ıslahı sermayesi unsurlarında ise %5 olarak dikkate alınmıştır (Erkuş ve Ark 1995).

Hayvanlar için amortisman hesabında belirli bir yaşa kadar hayvanlarda değer artışı olduğundan, genç hayvanlarda amortisman ayrılmamıştır. Verim döneminde irat ve iş hayvanları için amortisman tabi diğer hayvanların damızlık değerinden kasaplık değeri çıkartılarak bulunmuş ve ekonomik ömre bölünmüştür. Koyunların ekonomik ömrü 5 yıl olarak alınmıştır (Aras, 1988).

Ayrıca çalışmada öz sermayenin karlılığını ortaya koyan mali rantabilite;

$$MR = \frac{\text{Net Kar}}{\text{Öz Sermaye}} \times 100$$

Yatırım sermayesinin karlılığını ortaya koyan ekonomik rantabilite;

$$ER = \frac{\text{Net Kar} + \text{Borç faizleri}}{\text{Öz Sermaye} + \text{Yabancı Sermaye}} \times 100$$

Saf Hasılanın Gayrisafi Hasılaya oranı olan Rantabilite Faktörü;

$$RF = \frac{\text{Saf Hasıla}}{\text{Gayrisafi Hasıla}} \times 100$$

GSÜD'nin yatırım sermayesini karşılama süresini gösteren sermaye devir oranı;

$$SDO = \frac{\text{GSÜD}}{\text{Toplam Yatırım Sermayesi}} \times 100$$

4.ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER

4.1.Coğrafi Konum

Karapınar Konya'nın 95 Km. doğusunda yer alan bir ilçe merkezidir. Batısında Konya il merkezi ve Çumra ilçesi, güneyde Karaman ili Ayrancı ilçesi, doğusunda Ereğli ilçesi, kuzeydoğusunda Emirgazi ilçesi, kuzeyde Aksaray ili ile çevrilidir. Yüzölçümü 3.030 Km² olan İlçenin deniz seviyesinden yüksekliği 1026 M.'dir. Konya'ya doğuya bağlayan çok önemli ve işlek bir karayolunun üzerinde yer alır. Karacadağ volkanı, İlçe sınırı içerisindeki en önemli dağlık kütledir. Bir başka önemli volkanik kütle, Üzecek dağıdır. Bu iki dağlık alanın arasında Karapınar Ovası yer alır. İlçenin kuzey kesimleri, içerisinde çok sayıda görülmeğe değer eşsiz güzellikteki Tabiat Harikası Obrukları barındıran Obruk platosu tarafından çevrilmiştir. Güneyde ise Türkiye'nin en fazla rüzgâr erozyonuna maruz kalan sahası vardır. Tipik kara iklimi süren Karapınar'da yazlar çok sıcak ve kurak, kışlar soğuk ve kar yağışlıdır. Uzun yıllar (21 yıllık) rasat verilerine göre yıllık ortalama sıcaklık 10,9 derecedir. Türkiye'nin en az yağış alan yerlerinden biridir. Yine uzun yıllar (29 yıllık) rasat verilerine göre yıllık yağış miktarı 279,5 mm.'dir. Bu nedenle bitki örtüsü zayıf ve cılızdır. Ormanlık alanı yoktur. Rüzgâr erozyonu büyük hasar yapar. Türkiye'nin rüzgâr erozyonuna maruz en önemli sahası Karapınar ve çevresidir. Yağışların az olması ve yer üstü sularının yetersizliği ilçede kuru tarımı ön plana çıkartır. Tarım alanlarının içinde nadasa ayrılan sahalar oldukça önemli bir oran tutar. Kurak iklimin tesiriyle bitki örtüsü, çoğu tek yıllık olan kısa boylu otlardan müteşekkil, step de denilen bozkırdır. İlçede küçükbaş hayvancılığın yaygın olması bu yüzdendir. Karacadağ'ın güneybatı eteklerinde, volkanik patlamalarla oluşmuş iki patlama krateri Acıgöl ve özellikle Meke Tuzlası Gölü dünyaca ünlüdür. Ayrıca Meyil, Çıralı ve Obruk gibi krater gölleri bulunmaktadır.

İlçeye bağlı 4 kasaba ve 15 köy bulunmaktadır. Ayrıca ilçe merkezine bağlı 153 adet yayla bulunmaktadır. Yörede evler toprak kerpiçlerden yapılmakta üzeri yine toprakla örtülmektedir.

4.2. Nüfus Durumu

Karapınar çizelge 4.1.'den de görüleceği üzere çok fazla göç alan ve göç veren bir ilçe değildir. Gerek eğitim-öğretim olanakları, gerekse ekonomik ve sosyal yaşam düzeyi yeterli seviyede olup yaşayan insanlar kendilerini göç etmek zorunda hissetmemektedir. Bu nedenle uzun yıllar ortalaması nüfus hareketleri az görülmektedir.

Çizelge 4.1. Karapınar ilçesinin yıllara göre nüfus verileri

Yıllar	1990	2008 ADNKS
Karapınar İlçe Merkezi	26.849	31.695
Köy ve Kasabalar	17.405	16.716
Toplam Nüfus	44.254	48.411

TÜİK, 2009.

4.3. Ekonomik Yapı

İlçe küçük esnaf ve sanatkâr ağırlıklı bir ticari hayata sahiptir. Bunda nakliyecilik, hayvan ticareti, küçük sanayi kolları ilk sıralarda yer almaktadır. Ayrıca İlçede Ticaret Borsası da İlçenin ticari aktivitesini arttıran önemli bir kuruluştur. Canlı hayvan ticareti büyük önem taşır.

Karapınar'da, çoğunluğu büyük şehirlere olmak üzere canlı hayvan, hayvansal ürünler ile tarımsal ürünler pazarlamaktadır. Bunlar İlçenin gelir getiren en önemli kalemleri durumundadır. İlçede faaliyet gösteren önemli alanlardaki üye sayısı ;

- Şoför ve Nakliyeciler Odasına kayıtlı üye sayısı: 1.551
- Esnaf ve Sanatkarlar Odasına kayıtlı üye : 1.571
- Ticaret ve Sanayi Odasına kayıtlı üye sayısı : 457'dir.

4.4. Tarımsal Yapı

Karapınar ilçesi arazi varlığının %50,58'i tarla alanı, %45,61'i ise mera alanıdır. Meyvelik alan ve sebzelik alan yok denilecek kadar azdır. Arazi dağılım tablosu çizelge 4.2.'de verilmiştir.

Karapınar ilçesinde 2008 yılı içerisinde toplam alanının %72,80'i ekilmiş, geriye kalan %27,20'lik alan ise nadasa bırakılmıştır. Tarla arazisi kullanımı çizelge 4.3'te verilmiştir.

Karapınar ilçesinde 2008 yılında mevcut hayvan dağılımına bakıldığında koyun oranının toplam hayvan varlığının % 83,13'ünü oluşturduğu görülmektedir. Hayvan sayıları ve oranları çizelge 4.4'te verilmiştir.

Çizelge 4.2. Karapınar İlçesinde türlerine göre arazi dağılımı

	Ormanlık Alan	Tarla Alanı	Meyvelik-Bağ	Sebzelik	Mera	Tarım Elverişli Olup Kullanılmayan Arazi (dekar)	Toplam
Büyüklik (da)	20.130	1.486.610	2.180	11.210	1.340.440	114.599	2.939.169
Oran (%)	0,68	50,58	0,07	0,38	45,61	3,90	100,00

Karapınar İlçe Tarım Müdürlüğü, 2009

Çizelge 4.3. Karapınar İlçesinde 2008 yılı tarla arazisi kullanımı

	Ekilen Tarla Alanı			Nadasa Bırakılan Tarla Alanı	Toplam Tarla Alanı
	Sulanan	Sulanmayan	Toplam Ekilen Tarla Alanı		
Alan(da)	304.695	775.515	1.082.210	404.400	1.486.610
Oran(%)	20,50	52,30	72,80	27,20	100

Karapınar İlçe Tarım Müdürlüğü ,2009

Çizelge 4.4.Karapınar ilçesinde 2008 yılı hayvan varlığı (baş)

	Sığır	Koyun	Keçi	Toplam
Sayı(baş)	26.065	144.900	3.331	174.296
Oran(%)	14,95	83,13	1,91	100

Karapınar İlçe Tarım Müdürlüğü ,2009

5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

5.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus, Eğitim ve İşgücü Durumu

5.1.1. Nüfus ve eğitim durumu

Üretim faktörlerinden emek ve müteşebbis doğrudan insan varlığı ile ilgilidir. Gerek üretime fiilen katılma, gerekse müteşebbislik açısından, işletmelerde mevcut nüfusun sosyal ve ekonomik nitelikleri ile ortaya konulması önem taşımaktadır (Kıral 1993).

Araştırma sonuçlarına göre incelenen işletmelerde aile nüfusunun cinsiyete göre dağılımı Çizelge 5.1.'de verilmiştir. Çizelge 5.1.'den görüleceği üzere, ortalama aile genişliği 5,38 kişi olup, bu değer işletme büyüklük gruplarına göre incelendiğinde 1. işletme büyüklük grubunun ortalamasının altında, 2.ve 3. grupta ise ortalamanın üzerinde olduğu görülebilir. Ayrıca incelenen işletmelerin ortalama hane halkı büyüklüğünün, Türkiye'nin ortalama hane halkı büyüklüğü olan 4,50'nin (DİE 2003) üstünde olduğu da söylenebilir.

Nüfusun cinsiyete göre dağılımına bakıldığında işletmeler ortalamasında aile nüfusunun %54,28'ini erkek, %45,72'sini de kadın nüfus oluşturmaktadır. Orta-Anadolu koyunculuk işletmelerinde kadın-erkek nüfus oranı %51,64 erkek, %48,36 kadın olarak bulunmuştur (Dağıstan,2002).

Çizelge 5.1.'de dikkat çeken diğer bir özellik ise 15-49 yaş arasındaki aktif nüfusun %66,17'lik bir oranda olması sonucunda toplam nüfusun esas kısmını oluşturması ve Türkiye ortalaması olan %57,57 (TÜİK,2009) oranından yüksek bulunmuş olmasıdır.. Bu yaş grubunu 50 ve daha yukarı yaştaki nüfus %16,73 oranı ile, 7-14 yaş grubu ise %13,38 oranı ile takip etmektedir. Çizelge 5.1.'in en dikkat çekici özelliği 0-6 yaş grubu çocuk oranının %3,72 gibi küçük bir oranda kalmasıdır. Bu verilere göre işletmelerde aile nüfusunun genel itibariyle genç bir yapıya sahip olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.1.İşletmelerin nüfus durumu

Yaş Grupları	İşletme Büyüklük Grupları												İşletmeler Ortalaması			
	25-150 Baş				151-300 Baş				301-+ Baş							
	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	Kadın	Toplam	%	Erkek	Kadın	Toplam	%
0-6	0,0	0,0	0,00	0,00	0,39	0,22	0,61	10,39	0,00	0,00	0,00	0,00	0,13	0,07	0,20	3,72
7-14	0,36	0,57	0,93	22,85	0,48	0,52	1,00	17,04	0,19	0,07	0,26	4,18	0,34	0,38	0,72	13,38
15-49	1,86	1,00	2,86	70,27	1,78	1,61	3,39	57,75	2,37	2,07	4,44	71,38	2	1,56	3,56	66,17
50-+	0,07	0,21	0,28	6,88	0,48	0,39	0,87	14,82	0,78	0,74	1,52	24,44	0,45	0,45	0,9	16,73
Toplam	2,29	1,78	4,07	100,00	3,13	2,74	5,87	100,00	3,34	2,88	6,22	100,00	2,92	2,46	5,38	100,00

Çizelge 5.2. İşletme gruplarına göre 6 yaşından yukarı nüfusun eğitim durumu (kişi) ve oranları (%)

İşletme Büyük­lük Grupları (Baş)	Okur-Yazar Olmayanlar		Okur-Yazar Olup Mezuniyeti Olmayanlar		İlköğretim *		Ortaöğretim**		Yükseköğretim***		Toplam	
	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)	Kişi	Oran (%)
25-150	0,07	1,72	0,07	1,72	3,29	80,84	0,57	14,00	0,07	1,72	4,07	100
151-300	0,09	1,69	0,00	0,00	3,78	71,19	1,35	25,43	0,09	1,69	5,36	100
301-+	0,07	1,13	0,07	1,13	4,89	78,61	1,15	18,49	0,04	0,64	6,22	100
İşletmeler Ortalaması	0,08	1,48	0,05	0,90	3,99	76,66	1,03	19,67	0,07	1,29	5,20	100

'öğretim kurumlarından mezun olmuşlar ile aynı kurumlarda halen okuyanlar birlikte değerlendirilmiştir.

* İlkokul, İlköğretim Okulu veya ortaokulu bitirmiş ya da devam etmekte olanlar

** Liseyi bitirmiş ya da devam etmekle olanlar

*** Yüksekokul veya üniversite bitirmiş ya da devam etmekte olanlar.

İncelenen işletmelerde 7 ve daha yukarı yaştaki nüfusun öğrenim durumu Çizelge 5.2.'de verilmiştir. Buna göre nüfusun; %1,48'i okur-yazar olmayanlardan, %0,9'u herhangi bir mezuniyeti olmayıp okuma yazma bilenlerden oluşmaktadır. Nüfusun %76,66 gibi büyük bir bölümü ilköğretim okullarından mezun ya da öğrenci olan, %19,67'lik kısmı ortaöğretim okullarından mezun ya da öğrenci olan, %1,29'luk kısım ise yükseköğretim mezunu ya da öğrencilerinden oluşmaktadır.

Oğuz ve Mülayim (1997) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada, 6 yaşın üzerindeki ortalama işletme nüfusunun %3,96'sı okuma-yazma bilmeyenler, %72,87'si ilkokulda okuyan veya mezun, %20,53'ü ortaokul ve lisede okuyan veya mezun, %2,64'ü ise yüksekokulda okuyan veya mezun bireylerden oluştuğu ortaya konmuştur.

Buna göre araştırma alanında okur-yazarlık oranı Konya ortalamasının üzerinde, diğer eğitim durumları Konya ortalamasına yakın olarak gerçekleşmektedir.

5.1.2. İşgücü Varlığı

Araştırma kapsamında incelenen işletmelerde aile işgücü potansiyeli ve aile işgücünün kullanımı Erkek İşgücü Birimi (EİB) ve Erkek İşgünü (EİG) cinsinden hesaplanmış ve Çizelge 5.3.'te verilmiştir. Koyunculuk işletmelerinde işgücü kullanımına ihtiyacı arttıran faktörlerin başında mera ve anız dönemlerinde kullanılan çobanlık gelmektedir. Araştırma bölgesinde meralardan yararlanma süresi 4 ay, anızda otlama süresi 4 ay, toplam otlama süresi 8 ay olarak kabul edilmiş olup bu konuda yetiştirici beyanları esas alınmıştır. İncelenen işletmelerde işgücü varlığı her bir çiftçi ailesinin işgücü varlığı işletme gruplarına göre 3,23 ile 4,87 EİB ve 905,00 ile 1363,70 EİG arasında değişmektedir. Tüm işletmeler ortalaması 4,08 EİB ve 1141,74 EİG olarak gerçekleşmiştir. İşletmelerde kullanılan ortalama aile işgücü varlığı 502,74 EİG olup, 1,80 EİB'dir. Bu durumda işletmelerdeki mevcut işgücü potansiyelinin %55,97'si atıl kalmaktadır ve işgücünden alternatif alanlarda yararlanma imkânları bulunduğu anlaşılmaktadır. Karapınar ilçesinin de

içerisinde bulunduğu Orta-Güney Anadolu Bölgesindeki koyunculuk işletmelerinde atıl işgücü oranı %34,04 olarak bulunmuştur (Dağıstan,2002).

Koyunculuk faaliyetinde en fazla kullanılan işgücü çobanlıktır. İşletmelerde aile işgücünden yararlanamama nedenlerinin başında çobanlığın deneyim ve bilgi gerektirmesi gelmektedir. Koyunculuk işletmeleri çoğunlukla çoban ihtiyacını işletme dışından karşılamaktadır. Bu durum yabancı işgücü kullanımını arttırmakta ve aile işgücünün atıl kalmasına neden olmaktadır. Sulu tarım alanlarında özellikle şeker pancarı tarımında yabancı ot mücadelesi için yapılan çapa işinde çalıştırılan geçici tarım işçileri yabancı işgücü kullanımını arttıran nedenlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çizelge 5.5.'ten de görüleceği üzere işletmede kullanılan aile işgücü varlığı işletme büyüklüğü arttıkça artmakta yabancı işgücü kullanımı ise işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır. Koyun sayısı bakımından işletme büyüklüğü arttıkça aile işgücü kullanımında iş paylaşımı ön plana çıkmakta ve işletme içerisinde ihtiyaç duyulan ve özel bilgi ve beceri gerektiren çobanlık, kırkımcılık, sağlık bakımları gibi işlerin aile işgücünden karşılanması ya da daimi işçiler tarafından yapılması sonucunda geçici işgücü kullanımı azalmaktadır.

Koyunculuk işletmelerinde yüksek oranda atıl kalan işgücünün işletme içerisinde değerlendirilebilmesi amacı ile işletmede üretilen koyun sütünün işletmede işlenerek satılması, özellikle kadınların üretime katkıda bulunmasını sağlayacak olup bununla beraber üretime katma değer sağlanmış olacaktır.

Çizelge 5.4.'ve Çizelge 5.5.'de görüldüğü üzere işletmelerde işgücü kullanımının %56,89'u koyunculuk faaliyetlerinde, %43,11'i ise bitkisel üretim faaliyetlerinde kullanılmaktadır. Koyun yetiştiriciliğinde yıl boyu işgücü kullanımının devam etmesi, genel itibariyle sağım dışında makine kullanılamaması koyunculuk faaliyetinde, bitkisel üretime oranla daha fazla işgücü kullanılmasına neden olmaktadır.

Çizelge 5.3.İşletmelerde işgücü kullanım durumu (EİG)

İşletme Büyük­lük Grupları (baş)	Aile İşgücü Varlığı			Aile İşgücü Kullanımı			Toplam	Atıl Kalan İşgücü	İşletmede Kullanılan	
	EİB	EİG	Kullanılamayan Aile İşgücü*	İşletmede	İşletme Dışı Tarımda	Tarım Dışında			Yabancı İşgücü	Toplam İşgücü
25-150	3,23	905,00	153,57	238,43	1,07	42,86	435,93	469,07	130,66	566,59
151-300	4,13	1.156,52	107,61	312,08	---	---	419,69	736,83	182,69	602,38
301-+	4,87	1.363,70	110,39	518,80	1,19	22,22	652,60	711,10	67,35	719,95
İşletmeler Ortalaması	4,08	1.141,74	123,86	356,44	0,75	21,69	502,74	639,00	93,57	629,64

*Eğitim, askerlik, hastalık vb durumlardan dolayı işletmede çalışılmayan süre

Çizelge 5.4. İşletmelerde koyunculuk faaliyetlerinde işgücü kullanım tablosu (EİG)

İşletme büyüklük grupları (baş)	Aile işgücü kullanımı	Oran (%)	Daimi yabancı işgücü kullanımı	Oran (%)	Geçici işgücü kullanımı	Oran (%)	Kullanılan toplam işgücü	Oran (%)
25-150	159,50	47,41	55,71	16,56	121,20	36,03	336,41	100
151-300	220,14	62,14	59,22	16,72	74,88	21,14	354,24	100
301-+	177,76	47,05	158,15	41,85	41,93	11,10	377,84	100
İşletmeler Ortalaması	185,80	52,17	91,02	25,25	93,57	22,28	356,16	100

Çizelge 5.5. İşletmelerde şubelere göre işgücü kullanımı (EİG)

İşletme Büyük­lük Grupları (baş)	Hayvansal Üretimde İşgücü Kullanımı		Bitkisel Üretimde İşgücü Kullanımı		Toplam İşgücü Kullanımı	
	EİG	Oran(%)	EİG	Oran(%)	EİG	Oran(%)
25-150	336,41	59,37	230,18	40,63	566,59	100,00
151-300	354,24	58,81	248,14	41,19	602,38	100,00
301-+	377,84	52,48	342,11	47,52	719,95	100,00
İşletmeler Ortalaması	356,16	56,89	273,48	43,11	629,64	100,00

5.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu

Toprak, tarımsal faaliyette işletmenin kuruluş yeridir ve üretimde bulunabilmek için temel şarttır. Ülkemizdeki tarım işletmelerin büyük bir çoğunluğu yalnız kendi arazisini işletmektedir. Kalan kısmı ise; başkasından arazi tutup başkasına arazi vermeyenler, yalnız kira-ortakçılık ile arazi işletenler ve diğer şekillerde arazi işletenlerden oluşmaktadır.

Diğer sektörlerdeki üretim faktörlerinden farklı olarak arazi, tarımsal üretimin vazgeçilmez temel ögesidir. Arazinin kıt ve artırılmaz olması, ona olan talebin nüfus artışı ile daha da yoğunlaşması tarımsal üretimde arazi mülkiyetinin ve kullanma şeklinin önemini gittikçe artırmaktadır (Bülbül 1979).

İncelenen işletmelerin ortalama arazi varlıkları ve mülkiyet durumları; toplam işletme arazisi büyüklüğü, mülk arazi ve kiraya tutulan arazi çerçevesinde değerlendirilerek Çizelge 5.6.' da verilmiştir.

İncelenen işletmelerde arazi genişliği işletme büyüklük gruplarına göre 100,09 dekar ile 342,74 dekar arasında değişmekte olup işletmeler ortalaması 181,32 dekardır. İşletme arazisinin %95,36'sı mülk arazi, %3,90'ı kiraya tutulan arazi, %0,73'ü ortağa tutulan araziden oluşmaktadır.

Dellal vd. (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde arazi genişliğinin 107,80 dekar olduğunu, bunun %82,56'sı mülk arazi, %6,72'si kiraya tutulan arazi ve %12,33'ü ortağa tutulan araziden oluştuğunu tespit etmişlerdir.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde arazi genişliğinin 161,00 dekar olduğunu ve bunun %77,02'si mülk arazi, %16,77'si kiraya tutulan arazi ve %6,21'i ortağa tutulan arazilerden oluştuğu belirlenmiştir.

İşletme arazilerinin tamamı tarla arazisinden, ürün deseni de tarla bitkilerinden oluşmakta, işletmelerde meyve ağacı ve meyvesiz ağaçlar tarla kenarlarında ve işletme avlusunda bulunmaktadır.

Bayaner (1995) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada toplam işletme arazisinin %99,60'ını tarla arazisi ve %0,40'ının da sebze ve meyve arazisi olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Oğuz ve Mülâyim (1997) tarafından Konya ilinde yapılan çalışmada toplam işletme arazisinin %88,76'sının tarla arazisi, %11,24'ünün ise sebze ve meyve arazisi olarak kullanıldığı belirlenmiştir.

İşletme arazilerinin %37,52'si sulanabilir arazi, %62,48'i kıraç arazilerden oluşmaktadır (Çizelge 5.7.).

İşletmenin bitkisel ürün deseni tahıllar, yem bitkileri ve endüstri bitkilerinden oluşmaktadır. Ürün deseninde en çok yetiştirilen ürün %30,00 oran ile buğdaydır. Çok yıllık yem bitkisi olan yonca %10,01 yetiştirilme oranı ile ürün deseninde yer almakta, endüstri bitkilerinden olan şeker pancarı ikinci grupta %2,17, üçüncü grupta %4,38 toplamda ise %3,16 oranında yetiştirilmektedir (Çizelge 5.8).

Aksoyak (2004) tarafından Sarayönü İlçesinde yapılan çalışmada bitkisel ürün deseninin %36,27'si buğday, %3,81'i şeker pancarı olup yem bitkileri yetiştiriciliği tespit edilmemiştir.

Çizelge 5.6.İşletme arazi varlığı ve kullanım durumu

İşletme Büüklük Gruları (baş)	Mülk Arazi		Kiraya Tutulan Arazi		Ortakçılıkla İşletilen Arazi		Toplam İşletme Arazisi	
	Alan(da)	Oran(%)	Alan(da)	Oran(%)	Alan(da)	Oran(%)	Alan(da)	Oran(%)
25-150	101,14	100,00	0,00	0,00	0,00	0,00	101,14	100
151-300	95,74	95,62	4,35	4,38	0,00	0,00	100,09	100
301-+	310,70	90,47	24,63	7,33	7,41	2,20	342,74	100
İşletmeler Ortalaması	169,19	95,36	9,66	3,90	2,47	0,73	181,32	100

Çizelge 5.7.Arazilerin Sulanabilirlik Durumu

İşletme Büüklük Gruları (baş)	Sulu Tarla Arazisi		Kuru Tarla Arazisi		Toplam Tarla Arazisi	
	Alan(da)	Oran(%)	Alan(da)	Oran(%)	Alan(da)	Oran(%)
25-150	28,71	30,1	72,43	69,9	101,14	100,00
151-300	43,91	44,28	56,17	55,72	100,09	100,00
301-+	128,33	38,19	214,41	61,81	342,74	100,00
İşletmeler Ortalaması	66,99	37,52	114,34	62,48	181,32	100,00

Çizelge 5.8. İncelenen işletmelerde ürün deseni

İşletme Büyük­lük Grupları	Buğday (da)	Oran (%)	Arpa (da)	Oran (%)	Çavdar (da)	Oran (%)	Mısır (da)	Oran (%)	Ş. Pancarı (da)	Oran (%)	Yonca (da)	Oran (%)	Fiğ (da)	Oran (%)	Nadas (da)	Oran (%)	Toplam (da)	Oran (%)
25-150	29,43	29,09	34,57	34,18	12,14	12,01	0,00	0,00	0,00	0,00	15,71	15,54	0,00	0,00	9,29	9,18	101,14	100
151-300	45,35	45,31	30,87	30,84	7,52	7,52	3,74	3,74	2,17	2,17	9,13	9,12	0,00	0,00	1,3	1,30	100,09	100
301-+	88,41	25,79	91,93	26,82	45,56	13,29	16,67	4,86	15,00	4,38	29,63	8,64	4,81	1,40	50,74	14,80	342,74	100
İşletmeler Ortalaması	54,40	30,00	52,46	28,93	21,74	11,99	6,80	3,75	5,72	3,16	18,16	10,01	1,60	0,89	20,44	11,27	181,32	100

5.3.1. Aktif Sermaye

Aktif sermaye, çiftlik ve işletme sermayelerinden oluşmaktadır. Üretimde kullanılan bütün sermaye unsurlarını içermektedir.

5.3.1.1. Arazi (çiftlik) sermayesi

İncelenen işletmelerde çiftlik sermayesi; toprak, arazi ıslahı, bina ve bitki sermayelerinden oluşmaktadır.

5.3.1.1.1. Toprak sermayesi

Toprak sermayesi Türkiye'de, miktar ve oran itibari ile çiftlik sermayesinin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Çünkü toprak olmadan ekonomik anlamda tarımsal üretimde bulunulamaz. Toprak sermayesi, işletmenin mülk arazisi, ortakçılıkla ve kiracılıkla işlettiği arazinin kıymetinin toplamından oluşmaktadır (Açıl ve Demirci 1984). İncelenen işletmelerde toprak sermayesi, tarla, sebzelik, meyvelik ve yem bitkileri arazisinin çıplak toprak kıymetleri toplanarak bulunmuştur. Bu hesaplamalar yapılırken yollar ile konut ve ahır gibi binaların kapladığı alanın çıplak toprak kıymeti, bina sermayesinden ayrılmamıştır ve bina sermayesi dâhilinde değerlendirilmiştir (Zoral 1973).

Çizelge 5.9.'dan görüleceği üzere toprak sermayesi gerek işletme büyüklük grupları gerekse işletmeler ortalaması bakımından incelendiğinde %96,13-98,78 arasında mülk arazi oluşturmaktadır. Buradan da işletmelerin kiracılık ve ortakçılıkla işletme faaliyetlerini yürütme eğiliminde olmadıkları sonucuna varılabilir. Çizelge 5.10.'dan da görüleceği üzere işletme büyüklük gruplarına göre 42.678,57 TL ile 171.800,00 TL arasında değişen toprak sermayesi işletmeler ortalamasında 89.170,39 TL'dir. İşletme büyüklükleri arttıkça toprak sermayesi de artmaktadır. Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde işletme büyüklük gruplarına göre 23.292,39 TL ile

31.374,60 arasında değişen toprak sermayesini işletmeler ortalamasında 29.131,36 TL olarak bulmuşlardır.

Çizelge 5.9.Toprak sermayesi

İşletme Büyükölük Grupları (baş)	Tarla Arazisi					
	Mölük Arazisi			Kira ve Ortakçılıkla İşletilen Arazi		
	Sulu (TL)	Kuru (TL)	Toplam (TL)	Sulu (TL)	Kuru (TL)	Toplam (TL)
25-150	21.285,71	21.392,86	42.678,57	---	---	---
151-300	37.326,09	15.706,52	53.032,61	---	43,48	43,48
301-+	98.574,07	73.225,93	171.800,00	1.007,41	87,04	1094,45
İşletmeler Ortalaması	52.395,29	36.775,10	89.170,39	335,80	43,50	379,30

5.3.1.1.2. Bina sermayesi

Bina sermayesi işletmede mevcut üretim vasıtaları ve mallarının korunması ile ailenin barınmasına hizmet ederek üretime katkıda bulunan, başlıca binalar ve çiftlik avlusu gibi unsurlardan oluşmaktadır (Rehber 1978). Araştırma yapılan işletmelerde bina sermayesi; işletmeci ve ailesi ile hayvan bakıcılarının ikamet ettiği konutlar, hayvan barınakları ve koruma binaları olarak incelenmiştir.

İncelenen işletmelerde bina sermayesi Çizelge 5.10.'da verilmiştir. Araştırma bölgesinde incelenen işletmelerde, işletme büyükölük gruplarına göre 19.000,00 TL ile 52.444,44 TL arasında değişen bina sermayesi işletmeler ortalamasında 31.278,58 TL'dir. İşletme büyükölük grupları arttıkça bina sermayesinin arttığđ görölmektedir.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde, işletme büyükölük gruplarına göre 1.839,00

TL ile 12.750,00 TL arasında değişen bina sermayesini işletmeler ortalamasında 4.724,00 TL olarak bulmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde işletme bklk gruplarına gre 4.104,17 TL ile 5.601,86 TL arasında değişen bina sermayesini işletmeler ortalamasında 4.586,05 TL olarak bulmuşlardır.

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde yaptığı çalışmada işletmelerin bina sermayesi işletmeler ortalamasında 3.563,68 TL olarak bulunmuştur.

Çizelge 5.10.Bina sermayesi

İşletme Genişlik Grupları (baş)	Konut (TL)	Oran (%)	Ahır (TL)	Oran (%)	Ağıl (TL)	Oran (%)	*Diğer (TL)	Oran (%)	Toplam (TL)	Oran (%)
25-150	9.285,71	48,87	7.250,00	38,16	2.464,29	12,97	0,00	0,00	19.000,00	100,00
151-300	12.586,96	56,21	5.760,87	25,73	2.956,52	13,20	1.086,96	4,85	22.391,30	100,00
301-+	27.944,44	53,28	14.814,81	28,25	4.481,48	8,55	5.203,70	9,92	52.444,44	100,00
İşletmeler Ortalaması	16.605,71	53,09	9.275,23	29,65	3.300,76	10,55	2.096,89	6,70	31.278,58	100,00

*Diğer; Garaj, yem deposu, hangar, samanlık

5.3.1.1.3. Arazi ıslahı sermayesi

Arazi ıslahı sermayesi, toprağın verim kabiliyetini arttırmak, doğal şeklini korumak veya hali hazırdaki kullanım şeklini değiştirmek ve verim gücünü arttırmak amacı ile yapılan çalışma ve yatırımlardan oluşmaktadır (Aras, 1988). İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi sulama tesislerinden oluşmaktadır. Arazi ıslahı sermayesinin en önemli bölümünü su kuyusu değeri oluşturmaktadır. Çizelge 5.11.'den görüleceği gibi, işletme büyüklük gruplarına göre 3.214,28 TL ile 40.555,56 TL arasında değişen arazi ıslahı sermayesi işletmeler ortalamasında 16.872,55 TL olarak bulunmuştur. Bu değer %58,05'ini su kuyusu, %41,95'ini ise sulama tesisatı oluşturmaktadır. İşletme büyüklüğüne paralel olarak arazi ıslahı sermayesinin artış göstermesi dikkat çekmektedir. Bunun nedeni olarak ise, büyük işletmelerde arazinin sulanabilmesi için su kuyularının tesis edilmesi ve sulamada kullanılan alet-ekipmanın daha yoğun ve gelişmiş şekilde kullanılması gösterilebilir.

Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları (Baş)	Su Kuyusu		Sulama Tesisatı		TOPLAM	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	1.428,57	44,44	1.785,71	55,56	3.214,28	100,00
151-300	4.130,43	60,32	2.717,39	39,68	6847,82	100,00
301-+	28.148,15	69,40	12.407,41	30,60	40555,56	100,00
İşletmeler Ortalaması	11.235,72	58,05	5.636,84	41,95	16.872,55	100,00

5.3.1.1.4. Bitki sermayesi

Çiftlik sermayesi içinde yer alan bitki sermayesi, meyveli ve meyvesiz ağaçların kıymetleri ile gelecek üretim dönemi için yapılmış olan başta tohum, gübre ile işçilik vb. tüm harcamaları kapsayan tarla demirbaşı kıymetinden oluşmaktadır (Erkuş 1979). Araştırma alanında incelenen işletmelerde bitki

sermayesinin hangi gruplar itibari ile bulunduğu ve bunların oransal dağılımları Çizelge 5.12.'de verilmiştir.

Bitki sermayesinin işletme başına düşen ortalama değeri, işletme büyüklük grupları itibariyle birinci ikinci grupta 184,78 TL olurken üçüncü grupta 925,93 TL olarak hesaplanmıştır. Birinci grup işletmelerde bitki sermayesi bulunmamaktadır. İşletmeler ortalaması ise 370,24 TL olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde bitki sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları (Baş)	Meyve Ağaçları		Meyvesiz Ağaçlar		TOPLAM	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	---	---	---	---	---	---
151-300	152,17	82,35	32,61	17,65	184,78	100,00
301-+	925,93	100,00	---	---	925,93	100,00
İşletmeler Ortalaması	359,37	97,06	10,87	2,94	370,24	100,00

5.3.1.1.5. Toplam arazi (çiftlik) sermayesi

Çizelge 5.13.'te arazi (çiftlik) sermayesi içinde sermaye unsurlarının değerleri ve oranları verilmiştir. Çizelgeden görüleceği üzere arazi (çiftlik) sermayesi içerisinde en büyük payı toprak sermayesi almaktadır. İşletme büyüklük grupları itibariyle bu oran %64,33 ile %65,77 arasında değişmekte olup, işletmeler ortalamasında %64,86 olarak bulunmuştur. Bunu sırası ile bina sermayesi işletme büyüklük grupları itibariyle %19,68 ile %29,28 aralığında, işletmeler ortalamasında ise %22,65 ile izlemektedir. Arazi ıslahı sermayesi işletmeler ortalamasında %12,22, bitki sermayesi ise %0,27 olarak bulunmuştur.

Burada dikkati çeken önemli nokta ise işletme büyüklük grupları itibariyle bakıldığında işletme büyüklüğü arttıkça arazi ıslah sermayesinin ve bitki sermayesinin arttığı bina sermayesinin azaldığıdır. Çizelge 5.6. ve

Çizelge 5.7.'de görüldüğü üzere koyun yetiştiriciliği yapan işletmelerin büyüklüğü arttıkça toplam tarım arazilerinin ve sulu tarım arazilerinin miktar olarak arttığı görülmekte, özellikle sulu tarım arazilerinin artışına bağlı olarak arazi ıslah unsurlarındaki artış arazi ıslah sermayesindeki artışı meydana getirmektedir. İşletme büyüklükleri arttıkça bina sermayesi miktar olarak artmakta fakat toprak sermayesi ve arazi ıslahı sermayesindeki artışlar nedeniyle çiftlik sermayesi içerisinde oransal olarak azalmaktadır.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde işletme büyüklük gruplarına göre çiftlik sermayesinin %75,28'i toprak sermayesinden, %11,85'i bina sermayesinden, %11,49'u bitki sermayesinden, %1,38'i arazi ıslah sermayesinden oluşmuştur.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde, işletme büyüklük gruplarına göre çiftlik sermayesinin %54,51'i toprak sermayesinden, %22,04'i bina sermayesinden, %23,45'i bitki sermayesinden oluşmuştur.

Aksoyak (2004) tarafından Sarayönü İlçesinde yapılan çalışmada tarım işletmelerinde işletme büyüklük gruplarına göre çiftlik sermayesinin %84,47'si toprak sermayesinden, %12,07'si bina sermayesinden, %2,37'si bitki sermayesinden, %1,09'u arazi ıslah sermayesinden oluşmuştur.

Çizelge 5.13. İncelenen işletmelerde arazi (çiftlik) sermayesi miktarı (TL) ve dağılımı (%)

Sermaye Grupları	İşletme Büyüklük Grupları (Baş)						İşletmeler Ortalaması	
	25-150		151-300		351 +			
	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(TL)	(%)
Toprak	42.678,57	65,77	53.032,61	64,32	171.800,00	64,65	89.170,39	64,91
Bina	19.000,00	29,28	22.391,30	27,16	52.444,44	19,74	31.278,58	25,39
Bitki	---	---	184,78	0,22	925,93	0,35	370,24	0,19
Arazi Islahı	3.214,28	4,95	6.847,82	8,30	40.555,56	15,26	16.872,55	9,51
Toplam Arazi (Çiftlik) Sermayesi	64.892,85	100,00	82.456,51	100,00	265.725,93	100,00	137.691,76	100,00

5.3.1.2. İşletme sermayesi

İşletme sermayesi, aktif sermaye içerisinde arazi sermayesini aktif hale getirmesi açısından önemlidir. İşletme sermayesi, sabit işletme sermayesi ve döner işletme sermayesi olarak iki gruba ayrılmaktadır. Sabit işletme sermayesi, hayvan sermayesi ve alet-makine sermayesinden oluşmaktadır. Sabit işletme sermayesi grubunda yer alan hayvan sermayesine canlı envanter de denir ve tarım işletmesindeki tüm hayvanlardan oluşmaktadır (Aras, 1988).

5.3.1.2.1. Hayvan sermayesi

İncelenen işletmelerde ortalama hayvan sayısı ve bu hayvanların büyük baş hayvan birimi (BBHB) cinsinden miktarları Çizelge 5.14.'te verilmiştir. Çizelgeden görüleceği üzere işletmelerde beslenen hayvanlarda herhangi bir çeşitlilik bulunmamakta olup koyundan başka hayvan yetiştiriciliği yapılmamaktadır. Buna göre işletmeler ortalaması 19,94 BBHB olarak hesaplanmıştır.

İncelenen işletmelerin hayvan sermayesi Çizelge 5.15.'de verilmiştir. Buna göre işletmelerin hayvan sermayesini sadece koyunların oluşturduğu görülmektedir. İşletme büyüklük gruplarına göre birinci grup işletmelerin ortalama hayvan sermayesi 17.265,00 TL, ikinci grup işletmelerin ortalama hayvan sermayesi 34.314,13 TL, üçüncü grup işletmelerin hayvan sermayesi 69.748,15 TL, işletmeler ortalaması ise 40.442,43 TL olarak hesaplanmıştır.

İşletme büyüklük gruplarına göre işletmelerin hayvan sermayesi işletme sermayesinin birinci grupta %70,58'ini, ikinci grupta %68,28'sini, üçüncü grupta %62,42'sini oluşturmaktadır. İşletmeler ortalaması ise %64,01 olarak bulunmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren işletmelerde işletme büyüklük gruplarına göre BBHB cinsinden hayvan varlığı 6,96 ile 32,24 arasında hesaplanmış olup, işletmeler ortalaması 11,94 olarak bulunmuştur. İşletme sermayesi içinde hayvan sermayesinin değeri işletme büyüklük gruplarına göre %46,70 ile %78,65 arasında değişmekte olup işletmeler ortalaması %60,09 olarak hesaplanmıştır.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde, işletme büyüklük gruplarına göre BBHB cinsinden hayvan varlığı 8,50 ile 49,05 arasında hesaplanmış olup, işletmeler ortalaması 19,35 olarak bulunmuştur. İşletme sermayesi içinde hayvan sermayesinin değeri işletme büyüklük gruplarına göre %60,15 ile %67,15 arasında değişmekte olup işletmeler ortalaması %64,10 olarak hesaplanmıştır.

Çizelge 5.14. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (BBHB)

Hayvan Türü	İşletme Grupları(baş)									İşletmeler Ortalaması		
	25-150			151-300			301-+					
	(Baş)	(BBHB)	(BBHB) (%)	(Baş)	(BBHB)	(BBHB) (%)	(Baş)	(BBHB)	(BBHB) (%)	(Baş)	(BBHB)	(BBHB) (%)
Koç	3,29	0,39	4,11	5,91	0,71	3,96	14,11	1,69	5,24	7,77	0,93	4,67
Koyun	81,93	8,19	85,41	162,74	16,27	90,85	295,22	29,52	91,32	179,96	18,00	90,23
Toklu	12,57	1,01	10,48	11,61	0,93	5,18	13,93	1,11	3,45	12,70	1,02	5,09
Kuzu	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
TOPLAM	97,79	9,59	100,00	180,26	17,91	100,00	323,26	32,33	100,00	200,44	19,94	100,00

Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları (Baş)	Koyun		Sığır		Genel Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	17.265,00	100	---	---	17.265,00	100
151-300	34.314,13	100	---	---	34.314,13	100
301-+	69.748,15	100	---	---	69.748,15	100
İşletmeler Ortalaması	40.442,43	100	---	---	40.442,43	100

5.3.1.2.2. Alet-makine sermayesi

Sabit işletme sermayesini oluşturan bir diğer unsur da alet-makine sermayesidir. Cansız demirbaş olarak adlandırılan alet-makine sermayesini, işletmelerde kullanılan her türlü alet ve makinelerin piyasa değeri oluşturmaktadır. Alet-makinelerin piyasa değeri belirlenirken çiftçi beyanı esas alınmıştır.

İşletmelerde alet-makine sermayesi işletme büyüklük gruplarına göre birinci grupta 7.196,43 TL, ikinci grupta 14.543,48 TL, üçüncü grupta 30.994,45 TL olarak bulunmuş olup işletmeler ortalaması ise 17.578,10 TL'si bulunmuştur. İşletme büyüklüğü arttıkça işletme başına düşen alet-makine adedi ve sermayesi de artmaktadır. Buna göre işletme büyüklüğü arttıkça modern tarım teknikleri ve alet-makine kullanımının arttığı söylenebilir (Çizelge 5.16.).

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında alet-makine sermayesini 2.139,31 TL olarak bulmuştur.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında alet-makine sermayesini 3.463,00 TL olarak bulmuştur.

Aksoyak(2004) tarafından Sarayönü İlçesinde yapılan çalışmada tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında alet-makine sermayesini 4.897,77 TL olarak bulmuştur.

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında alet-makine sermayesini 2.050,06 TL olarak bulmuştur.

Çizelge 5.16 İncelenen işletmelerde ortalama alet makine sermayesi (TL)

Alet-Makine	İşletme Grupları						İşletmeler	
	25-150		151-300		301-+			
	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(TL)	(%)
Traktör	4.571,43	63,52	6.695,65	46,04	15.074,07	48,63	8.780,38	49,95
Römork	571,43	7,94	1.141,30	7,85	3.129,63	10,10	1.614,12	9,18
Mibzer	464,29	6,45	1.193,48	8,21	1.511,11	4,88	1.056,29	6,01
Pulluk	160,71	2,23	519,57	3,57	796,30	2,57	492,19	2,80
Kazayağı	285,71	3,97	819,57	5,64	898,15	2,90	667,81	3,80
Patoz	357,14	4,96	1.826,09	12,56	5.277,78	17,03	2.487,00	14,15
İlaçlama Tankı	321,43	4,47	336,96	2,32	770,37	2,49	476,25	2,71
Ot Bıçme Makinesi	321,43	4,47	380,43	2,62	518,52	1,67	406,79	2,31
Çapa Makinesi	0,00	0,00	391,30	2,69	555,56	1,79	315,62	1,80
Diğer	142,86	1,99	1.239,13	8,52	2.462,96	7,95	1.281,65	7,29
TOPLAM	7.196,43	100.00	14.543,48	100.00	30.994,44	100.00	17.578,12	100.00

5.3.1.2.3. Malzeme ve mühimmat sermayesi

Tarım işletmelerinde malzeme ve mühimmat sermayesi ile para sermayesi, döner işletme sermayesini oluşturmaktadır. İncelenen işletmelerin malzeme ve mühimmat sermayesi Çizelge 5.17.'de verilmiştir. Buna göre malzeme ve mühimmat sermayesi işletme büyüklük gruplarına göre değişmekte ve işletme büyüklüğü arttıkça artmaktadır. Birinci grup işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi bulunmazken, ikinci grup işletmelerde 1.097,83 TL, üçüncü grup işletmelerde 5.101,85 TL ve işletmeler ortalamasında ise 2.066,56 TL olarak hesaplanmıştır.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında malzeme-mühimmat sermayesini 2.139,31 TL olarak bulmuştur.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında malzeme-mühimmat sermayesini 3.463,00 TL olarak bulmuştur.

Uğurtaş (2008) Konya ili Beyşehir ilçesi Doğanbey beldesinde besicilik yapan tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında malzeme-mühimmat sermayesi 9.167,00 TL olarak bulunmuştur.

Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi (TL)

Malzeme ve Mühimmat Adı	İşletme Grupları						İşletmeler Ortalaması	
	25-150		151-300		301-+			
	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(TL)	(%)	(TL)	(%)
Tohumluk	---	---	1.043,48	95,05	4.185,19	82,03	1.742,89	84,34
Yemler	---	---	---	---	185,19	3,63	61,73	2,99
Gübre	---	---	43,48	3,96	342,59	6,72	128,69	6,23
Tarım İlacı	---	---	10,87	0,99	92,59	1,81	34,49	1,67
Yiyecek Maddeleri	---	---	---	---	222,22	4,36	74,07	3,58
Yakacak	---	---	---	---	74,07	1,45	24,69	1,19
TOPLAM	---	---	1.097,83	100,00	5.101,85	100,00	2.066,56	100,00

5.3.1.2.4. Para sermayesi

Para sermayesi işletme sermayesi içerisinde en hareketli karakter taşıyanıdır. Diğer bir ifade ile likiditesi en yüksek olandır. İşletme faaliyetinin devamı üzerinde oldukça etkili olan bu sermayenin gereği kadar bulunması işletmenin başarılı bir şekilde çalışabilmesi için şarttır (Erkuş 1979). Buna göre para sermayesi işletme büyüklük gruplarına göre değişmekte ve işletme büyüklüğü arttıkça artmaktadır. Birinci grup işletmelerde para sermayesi bulunmazken, ikinci grup işletmelerde 434,78 TL, üçüncü grup işletmelerde 8.842,58 TL ve işletmeler ortalamasında ise 3.092,46 TL olarak bulunmuştur (Çizelge 5.18.).

Uğurtaş (2008) Konya ili Beyşehir ilçesi Doğanbey beldesinde besicilik yapan tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında para sermayesi 18.501,00 TL olarak bulunmuştur.

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde yaptığı çalışmada işletmelerin para sermayesini işletmeler ortalamasında 144,74 TL olarak bulmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında para sermayesini 165,43 TL olarak bulmuştur.

Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde para sermayesi (TL)

İşletme Büyüklük Grupları (Baş)	Nakit Para Mevcudu		Alacak Mevcudu		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	---	---	---	---	---	---
151-300	304,35	70,00	130,43	30,00	434,78	100
301-+	5.898,15	66,70	2.944,44	33,30	8.842,59	100
İşletmeler Ortalaması	2.067,50	66,86	1.024,96	33,14	3.092,46	100

İncelenen işletmelerde işletme sermayesi unsurlarının toplam değeri ve oransal dağılımı Çizelge 5.19.'da verilmiştir. İncelenen işletmelerde işletme başına 63.179,57 TL işletme sermayesi düşmektedir. Bunun %64,01'ini hayvan sermayesi, %27,82'sini alet-makine sermayesi, %4,89'unu malzeme ve mühimmat sermayesi ve %3,27'sini malzeme-mühimmat sermayesi oluşturmaktadır.

İşletmelerin işletme sermayesi yapıları incelendiğinde; sabit işletme sermayesi oranının hayvan sayısı azaldıkça arttığı, döner işletme sermayesi oranının ise buna bağlı olarak azaldığı görülmektedir. Bu durum işletmelerin küçüldükçe tasarruf imkânlarının azaldığını göstermektedir.

Görüldüğü gibi tüm işletme büyüklük gruplarında hayvan sermayesi en büyük payı almakta, işletme büyüklüğü arttıkça hayvan sermayesi düşmektedir. İşletme büyüklük gruplarına göre hayvan sermayesi birinci grupta %70,58, ikinci grupta %68,27, üçüncü grupta ise %62,42 olarak bulunmuştur.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletme başına 15.244,00 TL işletme sermayesi düşmektedir. Bunun %61,12'sini hayvan sermayesi, %22,72'sini alet-makine sermayesi, %2,42'sini malzeme ve mühimmat sermayesi ve %10,74'ünü malzeme-mühimmat sermayesi oluşturmaktadır.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletme başına 7.580,67 TL işletme sermayesi düşmektedir. Bunun %60,07'sini hayvan sermayesi, %28,21'ini alet-makine sermayesi, %2,20'sini malzeme ve mühimmat sermayesi ve %9,52'sini malzeme-mühimmat sermayesi oluşturmaktadır.

Çizelge 5.19. incelenen işletmelerde işletme sermayesi toplamı ve dağılımı (TL ve %)

İşletme Sermayesi Grupları		İşletme Grupları (Baş)						İşletmeler Ortalaması	
		25-150		151-300		301-+			
		(TL)	%	(TL)	%	(TL)	%		
Sabit İşletme Sermayesi	Hayvan Sermayesi	17.265,00	70,58	34.314,13	68,27	69.748,15	62,42	40.442,43	64,01
	Alet-Makine Sermayesi	7.196,43	29,42	14.543,48	28,94	30.994,45	27,74	17.578,12	27,82
	Toplam	24.461,43	100,00	48.857,61	97,21	100.742,60	90,16	58.020,55	91,83
Döner İşletme Sermayesi	Malzeme ve Mühimmat Sermayesi	---	---	1.097,83	2,18	5.101,85	4,57	2.066,56	3,27
	Para Sermayesi	---	---	304,35	0,61	5.898,15	5,28	3.092,46	4,89
	Toplam	---	---	1.402,18	2,79	11.000,00	9,84	5.159,02	8,17
TOPLAM		24.461,43	100,00	50.259,79	100,00	111.742,60	100,00	63.179,57	100,00

5.3.2. Pasif Sermaye

İncelenen işletmelerin pasif sermayesi, işletmede kullanılan yabancı sermaye ile öz sermayenin oluşturduğu bir bütün olarak incelenmiştir.

5.3.2.1. Yabancı sermaye

Araştırmaya konu olan işletmelerde yabancı sermaye, işletmelerin banka kooperatif borçları, cari borçları ile daha önce toprak sermayesine dahil edilmiş olan kira-ortağa tutulan arazilerin değerinden (indi borçlardan) oluşmaktadır.

Banka borçlarının tamamı Ziraat Bankasından, kooperatif borçları Tarım Kredi Kooperatiflerinden, şahıs borçları ise; daha çok besi süresi boyunca yem fabrikalarından bedeli kısa vadede ödenmek üzere alınan yem ile ilgili ve akrabalarından döviz ve TL olarak alınan borçlara aittir.

İşletmeler ortalaması itibariyle 6.743,22 TL olan yabancı sermaye toplam pasif sermayenin %4,31'ini oluşturmaktadır (Çizelge 5.20.).

5.3.2.2. Öz Sermaye

İncelenen işletmelerde öz sermaye, aktif sermayeden cari borçlar ile kiraya ve ortağa tutulan arazi kıymetinin çıkarılması ile bulunmaktadır. İncelenen işletmelerde yabancı sermaye ile öz sermayenin miktar ve dağılımı Çizelge 5.21.'de verilmiştir. İşletmeler ortalamasında öz sermaye 194.507,41 TL ile toplam pasif sermayenin %95,69'unu oluşturmaktadır. Tüm işletme büyüklük gruplarında ve işletmeler ortalamasında, toplam pasif sermaye içerisindeki en büyük payı öz sermaye almaktadır. Öz sermaye birinci grupta %95,40 olurken ikinci grupta %93,69 ve üçüncü grupta %97,98 olarak bulunmuştur.

Çizelge 5.20. İncelenen işletmelerde öz-yabancı sermaye miktarı (milyon TL)

İşletme Büyüklük Grupları (Baş)	Öz Sermaye		Yabancı Sermaye		Toplam Sermaye	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	84.943,16	95,10	4.379,79	4,90	89.322,95	100,00
151-300	124.800,62	94,01	7.953,91	5,99	132.754,53	100,00
301-+	372.836,74	97,86	8.159,63	2,14	380.996,37	100,00
İşletmeler Ort.	194.193,51	96,60	6.831,11	3,40	201.024,62	100,00

Uğurtaş (2008) Konya ili Beyşehir ilçesi Doğanbey beldesinde besicilik yapan tarım işletmelerinde öz sermaye miktarını işletmeler ortalamasında 365.153,00 TL ve pasif sermayeye içerisindeki oranını ise %97,42 olarak bulmuştur.

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde yaptığı çalışmada işletmelerin öz sermaye miktarını işletmeler ortalamasında 15.670,68 TL ve pasif sermaye içerisindeki oranını ise %96,56 olarak bulmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesinde yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde öz sermaye miktarını işletmeler ortalamasında 39.834,01 TL ve pasif sermaye içerisindeki oranını ise %86,07 olarak bulmuştur.

İncelenen işletmelerde tüm sermaye unsurlarının aktif sermaye içerisindeki payları Çizelge 5.22.'de verilmiştir.

İşletmeler ortalamasında aktif sermaye içerisinde en fazla payı %44,34 ile toprak sermayesi almaktadır. Bunu sırası ile %21,14 ile hayvan sermayesi, %17,29 ile bina sermayesi izlemektedir.

Çizelge 5.21. İşletmelerin aktif sermaye yapısı

İşletme Grupları	Aktif Sermaye										Toplam Aktif Serm.
	Çiftlik Sermayesi					İşletme Sermayesi					
	Toprak Serm.	Bina Serm.	Arazi Islah Serm.	Bitki Serm.	Toplam Çiftlik Serm.	Hayvan Serm.	Alet-Mak. Serm.	Malz. ve Mühim. Serm.	Para Serm.	Toplam İşletme Serm.	
	Değerler(TL)										
25-150	42.678,57	19.000,00	3.214,28	---	64.892,85	17.265,00	7.196,43	---	---	24.461,43	89.354,28
151-300	53.032,61	22.391,30	6.847,82	184,78	82.456,51	34.314,13	14.543,48	1.097,83	434,78	50.390,22	132.846,73
301-+	171.800,00	52.444,44	40.555,56	925,93	265.725,93	69.748,15	30.994,45	5.101,85	8.842,59	114.687,04	380.412,97
Ortalama	89.170,39	31.278,58	16.872,55	370,24	137.691,76	40.442,43	17.578,12	2.066,56	3.092,46	63.179,56	200.871,33
	Oranlar(%)										
25-150	47,76	21,26	3,60	---	72,62	19,32	8,05	---	---	27,38	100,00
151-300	39,92	16,85	5,15	0,14	62,07	25,83	10,95	0,83	0,33	37,93	100,00
301-+	45,16	13,79	10,66	0,24	69,85	18,33	8,15	1,34	2,32	30,15	100,00
Ortalama	44,28	17,30	6,47	0,13	68,18	21,16	9,05	0,72	0,88	31,82	100,00

Çizelge 5.22. İşletmelerin pasif sermaye yapısı

İşletme Grupları	Pasif Sermaye		
	Borç	Öz Sermaye	Toplam Pasif Serm.
	Değerler(TL)		
25-150	4.114,29	85.239,99	89.354,28
151-300	8.391,30	124.455,43	132.846,73
301-+	7.724,07	372.688,89	380.412,97
Ortalama	6.743,22	194.128,10	200.871,33
	Oranlar(%)		
25-150	4,60	95,40	100,00
151-300	6,32	93,68	100,00
301-+	2,03	97,97	100,00
Ortalama	4,32	95,68	100,00

5.4.1. Gayrisafi üretim değeri

Gayri safı üretim değeri (GSÜD), işletmenin bir üretim dönemi içinde iktisadi faaliyeti sonucu elde ettiği yeni malların değeri ile üretilen malların yeniden değerlendirilmesi ve mübadelesi yolu ile meydana gelen kıymet artışlarını içerir (Erkuş ve Demirci 1976). İncelenen işletmelerde GSUD, bitkisel üretim değeri, hayvansal üretim değeri ve prodüktif demirbaş kıymet artışlarından elde edilmiştir.

Gayrisafı üretim değerini oluşturan bitkisel üretim ve hayvansal üretim değerleri ayrı ayrı incelenmiştir. Çizelge 5.23.'te bitkisel üretim değeri verilmiştir. İşletme başına ortalama bitkisel üretim değeri 30.301,01 TL olup işletme büyüklük gruplarına göre birinci grupta 7.667,50 TL, ikinci grupta 20.028,88 TL ve üçüncü grupta 63.206,66 TL olarak bulunmuştur.

İşletmeler ortalamasına göre, bitkisel üretim değeri içinde en büyük payı %26,69 ile buğday satım değeri almıştır. İşletmelerde koyun yetiştiriciliği faaliyeti nedeniyle bitkisel yan ürün olan saman, bitkisel üretim değeri içinde %18,00 ile ikinci sırada yer almaktadır. İşletmelerin bitkisel ürün deseni içerisinde %3,16'lık paya sahip olan şeker pancarı bitkisel üretim değerinin %12,65'ini oluşturmaktadır. Buna karşılık işletmelerin bitkisel ürün deseni içerisinde %11,99'luk paya sahip olan çavdar bitkisel üretim değeri içerisinde %3,91 gibi düşük bir paya sahiptir. Bitkisel üretim değeri işletme büyüklük grupları arttıkça artış göstermektedir (Çizelge 5.23.).

Çizelge 5.23. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (TL)

Ürün Adı	İşletme Grupları (Baş)						İşletmeler Ortalaması	
	25-150		151-300		301-+		TL	%
	TL	%	TL	%	TL	%		
Buğday	2.282,42	6,68	8.487,28	12,83	13.489,61	8,25	8.086,44	9,19
Arpa	1.854,55	5,43	2.122,83	3,21	6.799,80	4,16	3.592,39	4,08
Çavdar	726,96	2,13	395,22	0,60	2.433,52	1,49	1.185,23	1,35
Mısır	---	---	1.917,39	2,90	9.457,20	5,78	3.791,53	4,31
Ş.Pancarı	---	---	1.434,78	2,17	10.062,96	6,15	3.832,58	4,36
Yonca	2.078,57	6,09	1.865,22	2,82	8.977,78	5,49	4.307,19	4,90
Fiğ	---	---	---	---	150,00	0,09	50,00	0,06
Saman	725,00	2,12	3.806,17	5,75	11.835,78	7,24	5.455,65	6,20
TOPLAM	7.667,50	22,45	20.028,88	30,27	63.206,66	38,64	30.301,01	34,45

İncelenen işletmelerin hayvansal üretim değerleri Çizelge 5.24.'te verilmiştir. İşletme başına ortalama hayvansal üretim değeri 57.662,89 TL olup, bu değer % 52,24'ü PDKA'dan, %37,01'i kuzu satışından, %6,34'ü süt satışından, %3,81'i damızlık hayvan satışından, %0,60'ı da yapağı satışından oluşmaktadır. İşletmelerde gübre satışı yapılmadığından hayvansal üretim değerine dâhil edilmemiştir (Çizelge 5.24.). Hayvansal üretim değeri içerisinde PDKA'nın oranının yüksek olması, işletmede üretilerek satılan ya da işletmede üretilerek işletmede kullanılan hayvansal ürünlerin değerinin miktar ve oran olarak düşük olduğunu göstermektedir. İşletme büyüklüğü arttıkça hayvansal üretim değeri içerisinde PDKA oranının azalması da bunun göstergesidir. Koyunculuk işletmelerinin damızlık koyun üretimine yönelik faaliyetlere ağırlık vermesi sene başı ve sene sonu sürü kompozisyonunda pozitif yönde değişikliğe neden olmakta olup, bu durum da PDKA değerinin yüksek olmasına neden olmaktadır.

Çizelge 5.24.İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri

Faaliyet Adı	İşletme Grupları (Baş)						İşletmeler	
	25-150		151-300		301-+		Ortalaması	
	TL	(%)	TL	(%)	TL	(%)	TL	(%)
Koyunculuk								
Süt	1.816,59	5,32	3.303,43	4,99	5.840,74	3,57	3.653,59	4,15
Yapağı	149,09	0,44	287,61	0,43	605,74	0,37	347,48	0,40
Kuzu	9.422,86	27,59	16.700,76	25,24	37.896,08	23,17	21.339,90	24,26
Damızlık Satışı	965,31	2,83	762,83	1,15	4.865,97	2,97	2.198,03	2,50
PDKA	14.129,46	41,37	25.073,35	37,90	51.168,86	31,28	30.123,89	34,25
Toplam	26.483,31	36,17	46.127,97	31,83	100.377,39	30,08	57.662,89	31,31

İncelenen işletmelerde ortalama gayrisafi üretim değeri 87.963,90 TL bulunmuştur. GSÜD'nin işletme büyüklükleri ile doğru orantılı olarak arttığı görülmektedir (Çizelge 5.25.).

İncelenen işletmelerde GSÜD'nin %34,45'i bitkisel üretimden, %65,55'i hayvansal üretimden sağlanmaktadır. İşletme büyüklükleri arttıkça GSÜD içerisinde bitkisel üretime ait oran artmakta, hayvansal üretime ait oran düşmektedir.

Çizelge 5.25. İncelenen işletmelerde gayrisafi üretim değeri

Ürün Adı	İşletme Grupları (Baş)						İşletmeler Ortalaması	
	25-150		152-300		301-+			
	TL	(%)	TL	(%)	TL	(%)	TL	(%)
	Bitkisel Üretim							
Buğday	2.282,42	11,40	8.487,28	20,66	13.489,61	12,00	8.086,44	13,98
Arpa	1.854,55	9,26	2.122,83	5,17	6.799,80	6,05	3.592,39	6,21
Çavdar	726,96	3,63	395,22	0,96	2.433,52	2,16	1.185,23	2,05
Mısır	---	---	1.917,39	4,67	9.457,20	8,41	3.791,53	6,56
Ş.Pancarı	---	---	1.434,78	3,49	10.062,96	8,95	3.832,58	6,63
Yonca	2.078,57	10,38	1.865,22	4,54	8.977,78	7,99	4.307,19	7,45
Fiğ	---	---	---	---	150,00	0,13	50,00	0,09
Saman	725,00	3,62	3.806,17	9,26	11.835,78	10,53	5.455,65	9,43
Bitkisel Üretim GSÜD	7.667,50	22,45	20.028,88	30,27	63.206,66	38,64	30.301,01	34,45
	Hayvansal Üretim							
Süt	1.816,59	9,07	3.303,43	8,04	5.840,74	5,20	3.653,59	6,32
Yapağı	149,09	0,74	287,61	0,70	605,74	0,54	347,48	0,60
Kuzu	9.422,86	47,06	16.700,76	40,65	37.896,08	33,71	21.339,90	36,89
Koyun Satışı(Damızlık)	965,31	4,82	762,83	1,86	4.865,97	4,33	2.198,03	3,80
PDKA	14.129,46	41,37	25.073,35	37,90	51.168,86	31,28	30.123,89	34,25
Hayvansal Üretim GSÜD	26.483,31	77,55	46.127,97	69,73	100.377,39	61,36	57.662,89	65,55
Genel Toplam	34.150,81	100,00	66.156,86	100,00	163.584,05	100,00	87.963,90	100,00

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde yaptığı çalışmada işletmelerin işletmeler ortalamasında bitkisel üretim değerini 687,71 TL, hayvansal üretim değerini 3.986,61 TL, GSÜD'ni ise 4.674,32 TL olarak bulmuştur. GSÜD'nin %14,71'sinin bitkisel üretimden, %85,29'unun hayvansal üretimden elde edildiğini ifade etmiştir.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında bitkisel üretim değerini 2.901,00 TL, hayvansal üretim değerini 2.733,17 TL, GSÜD ise 4.824,17 TL olarak hesaplamıştır. Araştırmacılar, GSÜD'nin %43,34'ü bitkisel üretimden, %56,66'sı ise hayvansal üretimden elde edilmekte olduğunu bildirmişlerdir. Dekara düşen GSÜD'ni 44,75 TL, BBHB başına düşen GSÜD ise 404,03 TL olarak bulunmuştur.

5.4.2. Gayri saf hasıla

Gayrisaf hasıla (GSH), tarım işletmelerinde bir üretim döneminde elde edilen GSÜD'ne işletme dışı tarımsal gelir ve konut kira karşılığı eklenerek bulunmaktadır (Erkuş ve ark. 1995).

İncelenen işletmelerde GSH değerleri Çizelge 5.26.'de verilmiştir. Çizelge incelendiğinde tüm işletme büyüklük gruplarında ve işletmeler ortalamasında GSH'nın %97,81 gibi çok büyük bir bölümü GSÜD oluşturmaktadır. GSH içerisinde konut kira bedeli %2,06, işletme dışı tarımsal gelir ise %0,13 oranındadır. İşletmeler ortalamasına göre işletme başına GSH 89.699,69 TL'dir.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında GSH değerini 5.230,75 TL olarak hesaplamıştır. GSH değerinin %92,23'ünün GSÜD'nden, %4,79'unun kira bedelinden ve %2,98'inin işletme dışı tarımsal gelirden oluştuğunu bulmuştur.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında GSH değeri 11.966,00 TL olarak hesaplanmış olup bu değer %98,53'ünün GSÜD'nden, %0,28'inin işletme dışı tarımsal gelirden ve %1,19'unun kira bedelinden oluştuğunu bulmuştur.

Çizelge 5.26. İncelenen işletmelerde gayri saf hasıla değeri (TL)

İşletme Büyük­lük Grupları (Baş)	Gayri Saf Üretim Değeri		Konut Kira Bedeli		İşletme Dışı Tarımsal		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	34.150,81	97,06	928,57	2,64	107,14	0,30	35.186,52	100,00
151-300	66.156,86	98,13	1.258,70	1,87	---	---	67.415,55	100,00
301-+	163.584,05	98,25	2.794,44	1,68	118,52	0,07	166.497,01	100,00
İşletmeler Ortalaması	87.963,90	97,81	1.660,57	2,06	75,22	0,13	89.699,69	100,00

5.4.3. İşletme masrafları

İşletme masrafları, gayri safı üretim değerini elde etmek için yapılan tüm masraflardan meydana gelmekte olup, bu araştırmada söz konusu masraflar; değişken ve sabit masraflar olarak incelenmiş ve daha sonra toplu halde değerlendirilmiştir. İncelenen işletmelerin bitkisel ve hayvansal üretimlerinde gerçekleşen değişen masraflar toplamı ve dağılımı Çizelge 5.27.'da verilmiştir.

Çizelgeden de görüleceği üzere işletmeler ortalaması olarak toplam değişen masraflar 35.791,12 TL olup, bu değer; birinci işletme büyüklük grubunda 16.188,77 TL, ikinci işletme büyüklük grubunda 25.490,45 TL ve üçüncü işletme büyüklük grubunda 67.057,66 TL olarak hesaplanmıştır. İşletmeler ortalamasında toplam değişen masrafların %55,32'si hayvansal üretim için, %44,68'i ise bitkisel üretim için yapılmıştır. Hayvansal üretim içerisinde bulunan kaba yem ve kesif yem masrafları toplamı %54,51 olarak gerçekleşmiş ve hayvansal üretimde en büyük masraf unsuru olmuştur. Bitkisel üretimde ise sulama masrafları %16,81 olarak gerçekleşmiş ve bitkisel üretimdeki en büyük masraf unsurunu oluşturmuştur.

İncelenen işletmelerde sabit işletme masrafları; amortisman, bina tamir bakım, aile işgücü ücret karşılığı ve daimi ücret masraflarından oluşmaktadır. Amortismanına tabi olan varlıklardan bina, arazi ıslahı, alet-makine ve hayvan sermayeleri için ayrı ayrı amortisman hesaplanmış ve Çizelge 5.28.'de verilmiştir. İşletmeler ortalamasına göre toplam amortisman masrafı 7.157,78 TL bulunmuştur. İşletmeler ortalamasına göre amortisman giderlerinin %51,16'sını hayvanların amortismanı, %23,90'ını alet ve makine amortismanı, %13,15'ini binaların amortismanı, %11,79'unu arazi ıslahı amortismanı oluşturmaktadır.

Çizelge 5.27. İncelenen işletmelerde değişen masraflar toplamı (TL)

Değişen Masraflar	İşletme Grupları (Baş)						İşletmeler Ortalaması	
	25-150		151-300		301-+		TL	(%)
	TL	(%)	TL	(%)	TL	(%)		
	BİTKİSEL ÜRETİM							
Toprak Hazırlığı, Ekim	1.271,60	7,85	1.515,43	5,95	4.159,82	6,20	2.315,62	6,47
Tohum	1.079,29	6,67	1.801,52	7,07	4.269,81	6,37	2.383,54	6,66
Gübre	483,57	2,99	1.870,22	7,34	4.028,33	6,01	2.127,37	5,94
Tarımsal Mücadele	78,57	0,49	181,39	0,71	567,41	0,85	275,79	0,77
Alet-Mak. Tamir ve Bakımı	272,86	1,69	670,00	2,63	1.161,48	1,73	701,45	1,96
Geçici İşçilik	0,00	0,00	92,74	0,36	625,78	0,93	239,51	0,67
Sulama	2.142,94	13,24	3.678,29	14,43	12.224,00	18,23	6.015,08	16,81
Götürü Yaptırılan İşler	641,79	3,96	776,74	3,05	2.931,30	4,37	1.449,94	4,05
Pazarlama ve Nakil	110,71	0,68	247,83	0,97	1.088,70	1,62	482,41	1,35
TOPLAM	6.081,33	37,57	10.834,15	42,50	31.056,64	46,31	15.990,70	44,68
	HAYVANSAL ÜRETİM							
Kesif Yem	4.748,21	29,91	8.131,09	30,81	19.127,87	28,17	10.669,06	29,05
Kaba Yem	3.834,29	24,15	6.257,83	23,71	16.427,04	24,19	8.839,72	24,07
Geçici İşçi Ücretleri	1.051,79	7,09	899,43	3,53	849,81	1,27	933,68	2,61
Veteriner	93,21	0,63	163,04	0,64	257,22	0,38	171,16	0,48
İlaç	217,50	1,47	380,43	1,49	600,19	0,90	399,37	1,12
Temizlik malzeme (yular, zincir, tuz vs.) masrafları	68,21	0,46	104,35	0,41	188,89	0,28	120,48	0,34
Pazarlama masrafları	94,23	0,64	167,01	0,66	378,96	0,57	213,40	0,60
Diğer cari masraflar	---	---	---	---	---	---	---	---
Toplam	10.107,44	62,43	14.656,30	57,50	36.001,02	53,69	19.800,42	55,32
Genel Toplam	16.188,77	100,00	25.490,45	100,00	67.057,66	100,00	35.791,12	100,00

*Suni tohumlama ve aşım masrafları, hayvan sigortası ve bitki sigortası bulunmadığından dolayı tabloda yer verilmemiştir.

Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerde amortisman masrafları (TL)

Amortisman Unsurları	İşletme Grupları (Baş)						İşletmeler Ortalaması	
	25-150		151-300		301-+			
	TL	(%)	TL	(%)	TL	(%)	TL	(%)
Bina	570,00	20,92	680,87	12,36	1.573,33	11,88	941,40	13,15
Arazi Islahı	160,71	5,90	342,39	6,21	2.027,78	15,32	843,63	11,79
Alet ve Makine	719,64	26,42	1.454,35	26,40	2.958,70	22,35	1.710,90	23,90
Hayvan	1.273,90	46,76	3.032,18	55,03	6.679,49	50,45	3.661,86	51,16
Toplam	2.724,26	100,00	5.509,79	100,00	13.239,30	100,00	7.157,78	100,00

İncelenen işletmelerin sabit işletme masrafları Çizelge 5.29.'da verilmiştir. Çizelgeden görüleceği üzere işletmeler ortalamasında sabit işletme masrafları 19.096,59 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme büyüklük gruplarına göre sabit işletme masrafları birinci grupta 10.354,19 TL, ikinci grupta 15.799,00 TL, üçüncü grupta ise 31.136,58 TL olarak bulunmuştur. Sabit işletme masraflarının işletmeler ortalamasında %60,49'unu aile işgücü ücret karşılığı ve daimi işçilik masrafları, %34,57'sini amortisman masrafları ve %4,94'ünü ise bina tamir bakım masrafları oluşturmaktadır.

İncelenen işletmelerde toplam değişen masraflar, sabit işletme masrafları, dekara düşen işletme masrafları toplamı ve BBHB başına düşen işletme masrafları toplamı bir arada Çizelge 5.30.'da verilmiştir. Çizelgeden görüleceği üzere işletmeler ortalamasında toplam işletme masraflarının %63,67'sini değişen işletme masrafları ve %36,33'ünü ise sabit işletme masrafları oluşturmaktadır. Bu oran işletme büyüklük grubuna göre değişmekle beraber işletme büyüklüğü arttıkça sabit işletme masraflarının, toplam işletme masrafları içerisinde aldığı pay azalmaktadır.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında işletme masrafları 9.596,00 TL olarak hesaplanmış olup bunun %35,54'ünün sabit işletme

masraflarından, %64,46'sının değişen işletme masraflarından oluştuğu ortaya konulmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında işletme masrafları 3.993,67 TL bulunmuş olup bunun %36,11'inin sabit işletme masraflarından, %63,89'unun değişen işletme masraflarından oluştuğu ortaya konulmuştur.

Aksoyak (2004) tarafından Sarayönü İlçesinde yapılan çalışmada tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında işletme masrafları 5.035,35 TL bulunmuş olup bunun %30,08'inin sabit işletme masraflarından, %69,92'sinin değişen işletme masraflarından oluştuğu ortaya konulmuştur.

Çizelge 5.29. incelenen işletmelerde sabit masraflar toplamı (TL)

İşletme Büyük­lük Grupları (Baş)	Amortisman Masrafları		Bina Tamir Bakım Masrafları		Aile İşgücü ücret Karşılığı ve Daimi İşçilik masrafları		Toplam	
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	2.724,26	26,31	667,86	6,45	6.962,08	67,24	10.354,19	100,00
151-300	5.509,79	34,87	703,26	4,45	9.585,95	60,67	15.799,00	100,00
301-+	13.239,30	42,52	1.222,22	3,93	16.675,05	53,55	31.136,58	100,00
İşletmeler Ortalaması	7.157,78	34,57	864,45	4,94	11.074,36	60,49	19.096,59	100,00

Çizelge 5.30. incelenen işletmelerde işletme masrafları toplamı

İşletme Büyük­lük Grupları (Baş)	Değişen Masraflar		Sabit Masraflar		Toplam		Dekara İ.M.	BBHB İ.M.
	TL	%	TL	%	TL	%	TL	TL
25-150	16.188,77	60,99	10.354,19	39,01	26.542,96	100,00	262,44	2.766,95
151-300	25.490,45	61,74	15.799,00	38,26	41.289,45	100,00	412,52	2.305,11
301-+	67.057,66	68,29	31.136,58	31,71	98.194,23	100,00	286,50	3.037,28
İşletmeler Ortalaması	36.245,63	63,67	19.096,59	36,33	55.342,22	100,00	320,49	2.703,11

5.4.4. Saf hasıla

Saf hasıla, tarım işletmelerinin öz ve yabancı yatırım sermayelerinin geliri olarak tanımlanmaktadır ve tarım işletmelerinin başarısını en doğru biçimde tespit etmeye ve işletmeler arası mukayeseye imkan veren bir gösterge olarak nitelendirilmektedir. Aktif sermaye olarak da adlandırılabilen yatırım sermayesinin geliri olan saf hasıla; işletmelerin gayrisaf hasıla değerinden, bu değeri elde etmek için yaptıkları toplam işletme masrafları düşülerek bulunmaktadır. Bu şekilde hesaplanan saf hasıla pozitif olduğu durumlarda olumlu, negatif olduğu durumlarda ise olumsuz bir saf hasıladan söz edilmektedir. Ancak saf hasılanın sadece pozitif olması işletmenin başarısı için yeterli sayılmamakta belli bir seviyede (kredi-borç ve ortakçılık-kira gibi yabancı sermayeye ödenen bedelleri de karşılayabilecek seviyenin üzerinde) olması da gerekmektedir (Açıl ve Demirci 1984). Saf hâsılanın hesaplanmasında; işletmelerin borçsuz, kiracılık ve ortakçılıkla arazi işlemediği kabul edilmektedir. Böylelikle işletmeler arası mukayesede, mülkiyet durumu ve arazi tasarrufu farklılıkları ortadan kaldırılarak, işletmeler aynı baza getirilmektedir (Erkuş ve Demirci 1985).

İncelenen işletmelerde ortalama saf hasıla miktarları Çizelge 5.31.'de işletme büyüklük grupları ve tüm işletmeler ortalaması için verilmiştir. Çizelgeden

de görülebileceği gibi; işletmeler ortalamasında 34.357,48 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme büyüklük gruplarına göre birinci grupta 8.643,56 TL, ikinci grup işletmelerde 26.126,10 TL, üçüncü grup işletmelerde ise saf hasıla 68.302,78 TL olarak bulunmuştur. Bu tabloya göre saf hasıla açısından bakıldığında işletme büyüklüğü ile işletme başarısı arasında doğru bir ilişki olduğu ve işletme büyüklüğü arttıkça işletmenin başarısının da arttığı söylenebilir.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında saf hasıla 3.511,00 TL olarak bulunmuştur. Saf hasılanın işletme büyüklüğü ile doğru orantılı olarak işletmeler büyüdükçe arttığı ortaya konulmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında saf hasıla 1.237,08 TL olarak bulunmuştur. Saf hasılanın işletme büyüklüğü arttıkça arttığı ortaya konulmuştur.

Çizelge 5.31. İncelenen işletmelerde saf hasıla durumu

İşletme Büyük­lük Grupları (Baş)	Gayri Saf Hasıla	İşletme Masrafları	Saf Hasıla	Dekara Düşen Saf Hasıla	BBHB Başına Düşen Saf Hasıla
25-150	35.186,52	26.542,96	8.643,56	85,46	901,04
151-300	67.415,55	41.289,45	26.126,10	261,03	1.458,57
301-+	166.497,01	98.194,23	68.302,78	199,28	2.112,70
İşletmeler Ortalaması	89.699,69	55.342,22	34.357,48	181,92	1.490,77

5.4.5.Brüt kar

Brüt kar tarımsal faaliyet kolları itibari ile elde edilen gayri safı üretim değeri toplamından, bu faaliyet kolları için yapılan değişen masraflar toplamı çıkartılarak hesaplanmıştır (Erkuş ve Demirci 1985). Çizelge 5.32.'de incelenen işletmelerin brüt kar değerleri verilmiştir.

Çizelge 5.32. İncelenen işletmelerde brüt kar durumu (milyon TL)

İşletme Büyüklük Grupları (Baş)	GSÜD	Toplam Değişen Masraflar	Brüt Kar	Dekara	BBHB
25-150	35.186,52	16.188,77	18.997,75	187,84	1.980,41
151-300	67.415,55	25.490,45	41.925,10	418,87	2.340,59
301-+	166.497,01	67.057,66	99.439,36	290,13	3.075,80
İşletmeler Ortalaması	89.699,69	36.245,63	53.454,07	298,95	2.465,60

İncelenen işletmelerde işletmeler ortalamasında brüt kar 53.454,07 TL olarak hesaplanmıştır. İşletme büyüklük gruplarına göre birinci grupta brüt kar 18.997,75 TL, ikinci grupta 41.925,10 TL, üçüncü grupta ise 99.439,36 TL olarak bulunmuştur. İşletme büyüklüğü arttıkça brüt karda artmaktadır (Çizelge 5.32.)

Brüt karın dekara düşen değeri incelendiğinde ise özellikle 2. grup işletmelerde dekara düşen brüt kar değerinin fazla olduğu, bunun nedeni olarak ise 2. grup işletmelerdeki arazi varlığının diğer grup işletmelere göre daha az olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Brüt karın BBHB başına düşen değerleri incelendiğinde ise hayvan sayısı arttıkça BBHB başına düşen brüt karda artmaktadır. Bu tabloya göre incelenen işletmelerde koyun yetiştiriciliğinin brüt kara olumlu bir katkı yaptığı söylenebilir. (Çizelge 5.32.).

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında brüt kar 5.604,00 TL olarak bulunmuş, işletme büyüklüğü arttıkça brüt karın arttığı ortaya konulmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında brüt kar 2.272,70 TL olarak bulunmuş, işletme büyüklüğü arttıkça brüt karın arttığı ortaya konulmuştur.

Aksoyak(2004) tarafından Sarayönü İlçesinde yapılan çalışmada tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında brüt kar 5.206,93 TL olarak bulunmuş ve işletme büyüklüğü arttıkça brüt karın arttığı ortaya konulmuştur.

5.4.6.Tarımsal gelir

Tarımsal gelir, müteşebbisin öz sermaye rantı ile kendisinin ve aile fertlerinin çalışmaları karşılığı elde ettikleri ücretin toplamından meydana gelmektedir. Tarımsal gelir, müteşebbisin gerçek gelirini ortaya koyması ve onun öz sermaye varlığında bir eksilme meydana gelmeksizin, harcayabileceği miktarı göstermesi bakımından önemlidir. Saf hasıla, işletmelerin başarılarını tespit etmekte objektif bir kriter olmakla beraber, çiftçi ailesinin gerçek gelirini tam olarak göstermemektedir. Zira, saf hasılanın hesaplanmasında işletmelerin yalnız kendi mülk arazilerini işledikleri ve borçsuz oldukları varsayıldığından, arazi kirası karşılıkları ve işletmede kullanılan yabancı sermayenin faiz giderleri saf hasıla içinde bulunmaktadır. Bu durumda, saf hasılaya göre başarılı görünen bir çiftçi, saf hasılanın büyük bir bölümünü kiracılık masrafları ve borç faizleri olarak ödemiş olabilir. Bu nedenle, tarımsal gelir müteşebbisin başarısını tespit etmek için kullanılan iyi bir ölçü olarak kabul edilmektedir (Bülbül 1979). İncelenen işletmelerde tarımsal gelir, saf hasıladan borç faizleri ile kiracılık ve ortakçılıkla işletilen araziye ödenen payların çıkarılması sonucu bulunan değere, işletme sahibi ve ailesinin işgücü ücret karşılığının ilave edilmesiyle bulunmuştur.

İncelenen işletmelerin tarımsal gelir düzeyleri Çizelge 5.33.'de verilmiştir. İncelenen işletmelerde, işletme büyüklük gruplarına göre ortalama tarımsal gelir 38.613,93 TL olarak bulunmuştur. İşletme büyüklük gruplarına göre birinci grupta 12.693,55 TL, ikinci grupta 31.724,19 TL, üçüncü grupta ise 71.424,05

TL olarak hesaplanmıştır. Bu tabloya göre işletme genişliği arttıkça tarımsal gelir artmaktadır.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında tarımsal gelir 4.082,00 TL olarak bulunmuştur. İşletme büyüklüğü arttıkça tarımsal gelirin arttığı ortaya konulmuştur.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında tarımsal gelir 4.705,89 TL olarak bulunmuş, işletme büyüklüğü arttıkça brüt karın arttığı ortaya konulmuştur.

Çizelge 5.33. İncelenen işletmelerde tarımsal gelir (TL)

İşletme Büyük­lük Grupları (Baş)	Saf Hasıla	Borç Faizleri ve Kira Bedelleri	Aile işgücü Ücret Karşılığı	Tarımsal Gelir
25-150	8.643,56	658,71	4.708,71	12.693,55
151-300	26.126,10	1.006,09	6.604,18	31.724,19
301-+	68.302,78	2.211,48	5.332,75	71.424,05
İşletmeler Ortalaması	34.357,48	1.292,09	5.548,55	38.613,93

5.4.7.Toplam Aile Geliri

İncelenen işletmelerde, tarımsal gelir ile tarım dışından sağlanan gelirlerin toplanmasıyla aile geliri bulunmuştur. Tarım dışı gelir kaynakları genellikle ticari faaliyet kazançlarından oluşmaktadır. İncelenen işletmelerde Çizelge 5.34.'den de görüleceği üzere işletmeler ortalaması 39.503,92 TL olarak bulunmuştur. Toplam aile gelirinin işletmeler ortalamasında %97,93'ü tarımsal gelirden, %2,07'si de tarım dışı gelirden oluşmaktadır.

Dellal vd (2002) GAP bölgesindeki yaptıkları çalışmada küçükbaş hayvan yetiştiren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında aile geliri 4.885,40 TL olarak bulunmuş olup, toplam aile gelirinin % 96,33'ünün tarımsal gelirden %3,67'sinin tarım dışı gelirden oluştuğu ortaya konulmuştur.

Çizelge 5.34. Toplam aile geliri

İşletme Büyüklük Grupları (Baş)	Tarımsal Gelir		Tarım Dışı Gelir		Toplam Aile Geliri	
	TL	%	TL	%	TL	%
25-150	12.693,55	96,87	410,71	3,13	13.104,27	100,00
151-300	31.724,19	100,00	---	0,00	31.724,19	100,00
301-+	71.424,05	96,93	2.259,26	3,07	73.683,31	100,00
İşletmeler Ortalaması	38.613,93	97,93	889,99	2,07	39.503,92	100,00

5.4.8. Rantabilite

İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü, mali rantabilite ve ekonomik rantabilite hesaplanmıştır. Saf hasıla aktif sermayenin rantı olduğundan, ekonomik rantabilitenin hesabında saf hasılanın aktif sermayeye oranı, mali rantabilitenin hesabında ise saf hasıladan borç faizleri ile kiracılık ortakçılık payları düşülerek ortaya çıkan değer in öz sermayeye oranı alınmıştır. Ekonomik rantabilite aktif sermayenin getirisidir. Mali rantabilite ise öz sermayenin getirisidir(Erkuş ve Ark 1995). Bu bilgiler ışığında rantabilite faktörü, ekonomik rantabilite ve mali rantabilite hesaplanarak Çizelge 5.35.,Çizelge 5.36.,Çizelge 5.37.'da verilmiştir.

Rantabilite faktörü işletmeler ortalamasında 26,59 bulunmuş olup bu sonucuna göre işletmelerin her 100 TL'lik GSH'sının 26,59 TL'si saf hasıladır.

Mali rantabilite işletmeler ortalamasında 12,75 bulunmuş olup, bu sonuca göre işletmeler her 100 TL'lik öz sermayeye karşılık 12,775 TL kar elde etmektedir.

Ekonomik rantabilite işletmeler ortalamasında 18,30 olarak bulunmuştur. Ekonomik rantabiliteye göre işletmeler 100 TL'lik aktif sermaye karşılığında 18,30 TL kar elde etmektedir.

Bu sonuçlar ışığında işletmeler ortalamasına göre bir değerlendirme yapıldığında koyun yetiştiriciliği, süt sığırcılığı, besi sığırcılığı ve süte yönelik keçi yetiştiriciliğine göre daha karlı bir tarımsal faaliyetlerdir.

Kan (2005), Konya ili merkez ilçesindeki sığır besiciliğine yer veren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında rantabilite faktörünü 5,85, mali rantabiliteyi 3,16, ekonomik rantabiliteyi 3,25 olarak bulmuştur.

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde yaptığı çalışmada işletmelerin işletmeler ortalamasında rantabilite faktörünü 3,92, mali rantabiliteyi 7,29, ekonomik rantabiliteyi 7,75 olarak bulmuştur.

İçöz (2004), Bursa ili süt sığırcılığı işletmelerinde işletmeler ortalamasında rantabilite faktörünü 2,26, ekonomik rantabiliteyi 4,03, mali rantabiliteyi ise 4,06 olarak bulmuştur.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında rantabilite faktörünü 3,44, mali rantabiliteyi 4,81 ve ekonomik rantabiliteyi 7,27 olarak bulmuştur.

Çizelge 5.35. İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü

	İşletme Grupları (Baş)			İşletmeler
	25-150	151-300	301-+	Ortalaması
Saf Hasıla (TL)	8.643,56	26.126,10	68.302,78	34.357,48
Gayri Saf Hasıla (TL)	35.186,52	67.415,55	166.497,01	89.699,69
Rantabilite Faktörü (%)	24,56	38,75	41,02	26,59

Çizelge 5.36. İncelenen işletmelerde mali rantabilite

	İşletme Grupları (Baş)			İşletmeler
	25-150	151-300	301-+	Ortalaması
Saf Kar (TL)	7.9 84,84	25. 163,49	67. 185,74	3.444,69
Öz Sermaye (TL)	85.23 9,99	124.4 55,43	372.6 88,89	94.128,10
Mali Rantabilite (%)	9 ,37	2 0,22	1 8,03	2,75

Çizelge 5.37. İncelenen işletmelerde ekonomik rantabilite

	İşletme Grupları (Baş)			İşletmeler
	25-150	151-300	301-+	Ortalaması
Saf Hasıla (TL)	7.984,84	25.163,49	67.185,74	33.444,69
Aktif Sermaye (TL)	89.354,28	132.846,73	380.412 ,97	256.629,85
Ekonomik Rantabilite (%)	8,94	18,94	17,66	18,30

5.4.9. Sermaye Devir Hızı

İncelenen işletmelerde koyun yetiştiriciliği için yatırılan sermayenin geri dönüş süresini gösteren sermaye devir hızı işletmeler ortalamasında 2,26 yıl olarak hesaplanmış olup, işletme büyüklük gruplarına göre birinci grupta 2,54 yıl, ikinci grupta 1,97 yıl ve üçüncü grupta 2,28 yıl olarak bulunmuştur (Çizelge 5.38.).

Bu sonuçlara göre işletmeler ortalamasında GSÜD yatırım sermayesini 2,26 yılda karşılayabilmektedir.

Kan (2005), Konya ili merkez ilçesindeki sığır besiciliğine yer veren tarım işletmelerinde işletmeler ortalamasında GSÜD yatırım sermayesini 1,86 yılda karşılayabilmektedir.

Paksoy (2007) Kahramanmaraş ilinde süt üretimine yönelik keçi yetiştiriciliğine yer veren tarım işletmelerinde yaptığı çalışmada işletmelerin işletmeler ortalamasında GSÜD yatırım sermayesini 3,35 yılda karşılayabilmektedir.

Dağıstan (2002) tarafından Orta-Güney Anadolu Bölgesinde yapılan çalışmada koyunculuk işletmelerinde işletmeler ortalamasında GSÜD yatırım sermayesini 3,11 yılda karşıladığı tespit edilmiştir.

Bu durumda koyunculuk işletmelerinin GSÜD'nin diğer hayvansal üretim faaliyetlerine göre daha uzun sürede yatırım sermayesini karşıladığı ve daha az kazanç sağlayan bir tarımsal faaliyet olduğu söylenebilir.

Çizelge 5.38. İncelenen işletmelerde sermaye devir hızı (yıl) ve oranı (%)

	İşletme Grupları (Baş)			İşletmeler
	25-150	151-300	301-+	Ortalaması
GSÜD (TL)	35.186,52	67.415,55	166.497,01	89.699,69
Aktif Sermaye (TL)	89.354,28	132.846,73	380.412,97	200.871,33
Sermaye Devir Oranı (%)	39,38	50,75	43,77	44,63
Sermaye Devir Hızı (yıl)	2,54	1,97	2,28	2,26

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Karapınar ilçesinde koyunculuk işletmeleri araştırma sonuçlarına göre başlıca sonuçlar şu şekilde özetlenebilir;

- İşletme başına nüfus 5,38 olup, bunun %2,92'si erkek, %2,46'sı kadındır.
- İşletmelerin nüfusu aynı zamanda işgücü varlığını da oluşturmakta, işletme nüfusunun %79,55'i 7-49 yaş arasındaki aktif nüfus grubu içinde bulunmaktadır. Bu nedenle, bölgede genç işgücü açısından önemli bir potansiyelin olduğu kabul edilebilir.
- İşletmelerde okur-yazarlık oranı %98,52'dir.
- İşletmelerde nüfusun %76,66'sı ilköğretim, %19,67'si ortaöğretim, %1,29'u yükseköğretim mezunu ya da öğrencisidir.
- İşletmelerde işgücü varlığı 4,08 EİB'dir. Toplam işgücünün %55,97'si, hastalık, eğitim ve askerlik gibi nedenlerle kullanılamamaktadır.

5.1. Ekonomik Analize İlişkin Sonuçlar

Karapınar İlçesindeki koyunculuk işletmelerinin ekonomik analizine ilişkin sonuçlar şu şekildedir:

- İncelenen işletmelerde işletme arazi genişliği 181,32 dekar olup, bunun %37,52'si sulanabilir arazi, %62,48'i kıraç arazilerden oluşmaktadır. İşletme arazilerinin %95,36'sı mülk arazi, %3,90'ı kiraya tutulan arazi, %0,73'ü ortakçılıkla işletilen arazilerden oluşmaktadır.
- İşletme arazisinin %100'ü tarla arazisidir.
- İşletme arazisinin %30,00'ine buğday, %28,93'üne arpa, %11,99'una çavdar, %3,75'ine mısır, %3,16'sına şeker pancarı, %10,01'ine yonca, %0,89'una fiğ ekilmektedir. Arazilerin %11,27'si nadasa bırakılmış arazidir.
- İşletmelerin çiftlik sermayesi ortalama 137.691,76 TL olarak bulunmuştur. Çiftlik sermayesinin %64,91'ini toprak sermayesi, %25,39'unu bina sermayesi, %9,51'ini arazi ıslahı sermayesi, %0,19'unu ise bitki sermayesi oluşturmaktadır.

- Toplam işletme sermayesi işletmeler ortalamasında 63.179,57 TL olarak bulunmuş olup, %64,01'ini hayvan sermayesi, %27,82'sini alet-makine sermayesi, %4,89'unu para sermayesi, %3,27'sini malzeme-mühimmat sermayesinin oluşturduğu bulunmuştur. İşletmeler ortalamasında 200,44 baş koyun bulunduğu ve işletme başına 19,94 BBHB düştüğü bulunmuştur.
- Toplam sermayenin %68,18'ini çiftlik sermayesi, %31,82'sini işletme sermayesi oluşturmaktadır.
- Pasif sermaye içinde öz sermayenin payı %95,40, borçların payı ise %4,60'tır.
- İşletmelerde gayri safi üretim değeri içinde hayvansal üretimin payı işletme büyüklüğü arttıkça azalmaktadır. GSÜD işletmeler ortalamasında 87.963,90 TL olarak gerçekleşmiş, bunun %34,45'i bitkisel üretim değerinden, %65,55'i hayvansal üretim değerinden sağlanmıştır.
- Gayrisafi hasıla değeri işletmeler ortalamasında 89.699,69 TL olarak bulunmuş olup bunun %97,81 'ini gayrisafi üretim değeri, %2,06'sını konut-kira bedeli, %0,13'ünü de işletme dışı tarımsal gelir oluşturmaktadır.
- Değişen masraflar işletmeler ortalamasında 35.791,12 TL olarak bulunmuş olup, değişen masrafların %44,68'ini bitkisel üretim, %55,32'sini hayvansal üretim değişen masrafları oluşturmaktadır.
- Sabit masraflar toplamı işletmeler ortalamasında 19.096,59 TL olarak bulunmuş olup, bunun %60,49'unu aile işgücü ücret karşılığı ve daimi yabancı işgücü ücreti, %34,57'sini amortisman masrafları, %4,94'ünü bina tamir ve bakım masrafları oluşturmuştur.
- Toplam masrafların %63,67'si değişen masraflar, %36,33'ü sabit masraflardır.
- İşletmelerde brüt kar, 53.454,07 TL olarak hesaplanmıştır. Brüt kar işletme büyüklüğü ile doğru orantılı olarak artmaktadır.
- Tüm işletme büyüklük gruplarında saf hasıla pozitif olarak bulunmuştur.
- İşletme başına tarımsal gelir 38.613,93 TL olup işletme büyüklüğüne paralel olarak artmaktadır.
- Aile geliri 39.503,92 TL olarak bulunmuş olup, bunun %97,93'ünü tarımsal gelir, %2,07'sini tarım dışı gelir oluşturmaktadır. En fazla tarım dışı gelir en büyük

işletme grubunda bulunmaktadır.

- İşletmeler ortalamasında rantabilite faktörü 34,78, ekonomik rantabilite %18,30, mali rantabilite 15,87 olarak tespit edilmiştir.

Yukarıda bildirilen araştırma sonuçlarına göre, Karapınar İlçesinde koyun yetiştiriciliği gerek sermaye gerek GSÜD içindeki payı gerekse Karapınar ilçesinin tarımsal üretim deseni, bitki örtüsü ve iklim özellikleri nedeniyle önemli bir tarımsal faaliyettir. Koyun yetiştiriciliği bölge’de yıllardır süregelen bir faaliyet olup, bunun sonucunda çiftçilerin kazandığı deneyim de bunlara eklenince, koyunculuk vazgeçilmez bir faaliyet olmaktadır. Özellikle sulama imkânları kısıtlı olan ova bölümlerinde sığır yetiştiriciliğinin maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle koyun yetiştiriciliğini vazgeçilmez bir tarımsal faaliyet haline gelmektedir. Türkiye’de 1980’lerden bu yana uygulanan tarım politikaları nedeniyle koyunculuk sürekli ikinci plana atılmış ve koyun sayısı her geçen yıl azalmıştır. Gerek gıda güvenliği açısından gerekse kırsal alanda istihdam sağlanabilmesi açısından koyunculuk faaliyetlerinin desteklenmesi, bu faaliyetler sonucunda elde edilen ürünlerin arttırılması teşvik edilmelidir.

Küçük koyunculuk işletmelerinin finansman sorunu bulunmakta olup, yeterli kadar banka ve kooperatiflerden kredi kullanamamaktadırlar. Bu durum koyunların otlak ve meralardan yararlanamadığı kış aylarında yem masraflarının finanse edilememesine dolayısı ile hayvanların yeteri kadar beslenememesine neden olmaktadır. Bunun sonucunda verim düşüklüğü ortaya çıkmaktadır.

Koyun yetiştiriciliğinin en önemli unsuru olan çayır-meralar, Karapınar ilçesinin iklim özellikleri nedeniyle zayıf kalmakta, aşırı ve bilinçsiz otlatma da eklendiğinde yeterince yararlanmaya olanak vermemektedir.

Koyunlar bölgede ortalama yılda 120 gün çayır-meralarda, 120 gün anızda otlamaktadır. Bu durum büyük işletmelerde çoğunlukla daimi çoban istihdamına neden olmaktadır. Çobanlık günümüzde yeteri kadar gözde bir meslek olmadığından dolayı yeterli bilgi ve beceriye sahip çoban bulmakta sorunlar yaşanmakta bunun sonucunda işletmelerde bölge dışından daha fazla maliyetle çobanlar çalıştırılmaktadır. Aile işgücü kullanımına bakıldığında, aile işgücünün %55,96’sının atıl kaldığı görülmektedir. Köyden kente göçlerin artması, yaşam standartlarındaki farklılıkların ortaya çıkması ile birlikte özellikle genç nüfus,

zahmetli bir faaliyet olan koyun yetiştiriciliğine ait işlere ilgi duymamakta ve ihtiyaç duyulan işgücünün bir kısmı aile dışından temin edilmektedir. Böylece maliyetlerde artış olmaktadır.

Türkiye'nin son yıllarda uyguladığı özelleştirme politikaları ve yaşanan terör ve doğu sorununa çözüm amacıyla geliştirilen kimi tarım politikaları uygulamaları sonucunda Et ve Balık Kurumuna ait orta ve batı bölgelerde Sakarya ve Adana illeri dışındaki kombinalar özelleştirilmiş ya da faaliyetleri sonlandırılmıştır. Bu durum Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri için bir iyileşme sağlasa da iç ve batı bölgelerde bulunan özellikle küçük koyunculuk işletmelerine olumsuz bir etki yapmıştır. Bu durum canlı hayvan ticareti yapan komisyoncu ve aracılardan daha fazla kazanması sonucunu doğurmuştur.

Uygulanan hayvancılık politikaları özellikle son yıllarda sürekli olarak koyun yetiştiricilerinin aleyhine sonuçlar doğurmuştur. 2000 yılı ile 2008 yılı besi yemi fiyat değişimine bakıldığında, yem fiyatları 5,24 kat artmıştır. 2000 yılı ile 2008 yılları arasında kuzu fiyat değişimine bakıldığında ise kuzu fiyatının 2 kat arttığı görülmektedir. Bu tablo gün geçtikçe koyunculuk işletmelerinin küçülmesine, işletme sayılarının azalmasına neden olmaktadır.

5.2.Öneriler

Koyunculuk işletmelerinde işgücü masraflarının büyük bir bölümünü daimi çoban ya da geçici çoban masrafları oluşturmaktadır. İşletmelerin aile işgücü kullanımına bakıldığı zaman ise atıl kalan aile işgücünün toplam aile işgücünün yarısından fazla olduğu görülmektedir. Bu durumda bütün işletme gruplarında çobanlık için aile işgücü kullanımının arttırılması ve işletmede üretilen sütün işlenmesi sonucu elde edilen süt ürünlerinin satılması sonucunda aile işgücü kullanım oranının yükseltilebileceği önerilmektedir. Böylece üretime ek olarak bir katma değer sağlanabilecektir.

İşletmelerde mevcut koyunlar çoğunlukla yerli ırklardan ya da çiftçi elinde elde edilmiş düşük verimli melez ırklardan oluşmaktadır. Bu durum hayvan başına elde edilen et, süt ve yapağı miktarının düşük seviyede kalmasına neden olmaktadır. Bu durumun önlenmesi için tüm zorluklarına rağmen eldeki mevcut hayvanların bilinçli bir şekilde ıslah edilmesi gerekmektedir.

Koyunculukta özellikle süt üretimi sürekli ikinci planda bırakılmaktadır. Koyunun verdiği kadar süt ile yetinilmektedir. Koyunlardan daha fazla süt elde etme yöntemleri araştırılmalı ve denenmelidir. Koyunculukta süt üretiminin de bir ekonomik faaliyet olduğu göz ardı edilmemelidir.

Verim kayıpları ve özelliklede kuzu kayıpları en aza indirilmelidir. Bu konuda kaderci bir yaklaşımdan çok çözüme odaklanmalıdır. *Brucella abortus*, *Vibrio ftus* gibi hastalıklara karşı koruyucu tedavi uygulanmalıdır.

Sığır yetiştiriciliği işletmelerine yapılan tüm teşvik ödemeleri, desteklemeler koyun yetiştiricilerine de uygulanmalı ve koyun yetiştiriciliği ikinci plana atılmamalıdır. Özellikle kurak iklimlerde koyuncululuğu sığırcılıktan daha uygun bir hayvancılık dalı olduğu unutulmamalıdır.

Çeşitli politikalar belirlenirken bölgeler arası ayırım yapılmamalı, destekler hedef sektöre tümüyle uygulanmalıdır.

Koyun yetiştiricilerine yönelik eğitim ve yayım faaliyetleri arttırılmalı, bu faaliyetler yapılırken bölgeye ve şartlara uygun yöntemler kullanılmalıdır.

2004 yılında kurulmaya başlayan damızlık koyun keçi yetiştiricileri birlikleri sadece destekleme demelerine aracılık yapmamalı, koyun yetiştiricilerinin veteriner ihtiyaçlarının karşılanmasında katkıda bulunmalı, salgın hastalıklar konusunda diğer kurum ve kuruluşlarla temasa geçerek survey çalışmalarının yapılmasında girişimci olmalı, girdi ihtiyaçlarının temin edilmesinde ve koyunculuk ürünlerinin pazarlama sorunlarının çözümünde aktif rol oynamalıdır.

6. KAYNAKLAR

- Açıl, A.F., 1980. Tarım Ekonomisi Ders Kitabı, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No: 741, Ankara
- Açıl, F. and R. Demirci, 1977. Türkiye Koyunculuk Ekonomisi ve Orta Anadolu Koyun İşletmeleri. Şark Matbaası, Ankara. p. 198.
- Açıl, A.F., Demirci, R., 1984. Tarım Ekonomisi. A.Ü.Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara, No:880.
- Aktürk, D., Savran, F., Hakyemez, H., Daş, G., Savaş T., 2005. Gökçeada'da ekstansif koşullarda hayvancılık yapan işletmelerin sosyo-ekonomik açıdan incelenmesi. Ankara Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 2005, 11(3), s.229-235. Ankara
- Aksoyak, Ş., 2004. Konya İli Sarayönü İlçesi tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve planlaması. (doktora tezi), A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Akman, N. Emiroğlu, M. Ve Tavmen, A., 2001. Koyunculuk, Dünyada-Avrupa Birliğinde-Türkiye'de. Çamlıca Kültür ve Yardım Vakfı, İstanbul.
- Anonim, 2009. <http://www.tuik.gov.tr> (01.06.2009)
- Anonim, 2009. <http://www.ktb.org.tr> (02.06.2009)
- Anonim, 2009. <http://www.turkiyeyembir.org.tr> (02.06.2009)
- Anonim, 2009. <http://www.konyatarim.gov.tr> (02.06.2009)
- Anonim, 2009. Konya Tarım İl Müdürlüğü kayıtları, Konya
- Anonim, 2008. Konya Damızlık Koyun Keçi Yetiştiricileri Birliği kayıtları, Konya
- Aras, A., 1988. Tarım muhasebesi. E.Ü. Ziraat Fakültesi yayınları, İzmir, No:486.
- Bayaner, A., 1995. Konya ili buğday yetiştiren tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve bu işletmelerde buğday üretiminde gübre kullanımının fonksiyonel olarak araştırılması. Doktora Tezi. Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Ankara
- Bayaner, A., Koç, A., Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Ören, N., Özkan, B. 2001, Doğrudan Gelir Desteği Pilot Uygulamasının İzleme ve Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2001-9, Yayın No:57, Mart, Ankara
- Bülbül, M., 1979. Bafra ilçesi tütün işletmelerinin ekonomik yapısı yatırım ve cari harcamaların dağılımı ve bunların gelir üzerine etkisi. Ankara Üniversitesi

- Ziraat Fakültesi Yayınları:710, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler:416,
Ankara
- Cinemre, H.A., Ceyhan, V., Kılıç, O., 1995. Çarşamba ovası tarım işletmelerinin ekonomik analizi. Araştırma serisi no:2. Samsun.
- Connolly, L., 2000. Economic performance in Irish sheep production. End of Project Reports: Sheep Series No:9, Project 4015, Research Centre, Athenry, Co. Galway, 14 pages
- Çiçek, A., Erkan, O., 1996. Tarım ekonomisinde araştırma ve örnekleme yöntemleri. G.O.P. Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Tokat, Yayın No:12, s.75.
- Dedeoğlu, M., Yıldırım, İ., 2006. Emek Tarımsal Kalkınma Kooperatifi'ne ortak işletmelerin ekonomik analizi. Y.Ü. Ziraat Fakültesi Tarım Bilimleri Dergisi, 2006, 16(1):39-48
- Dağıstan, E., 2002. Orta-Güney Anadolu bölgesinde koyunculuk faaliyetlerinin ekonomik analizi.(Doktora tezi) Ç.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Adana
- Dellal, İ., Keskin, G., Dellal, G. 2002, GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi ve Hayvansal Ürünlerin Pazara Arzı, Proje Raporu 2002-2. Yayın No: 83, Temmuz, Ankara.
- Dellal, I. 2000, Antalya İlinde Kıl Keçisi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi ve Planlanması, Proje Raporu 2000-5, Yayın No: 43, Haziran, Ankara
- Dellal, G., Eliçin, A., Tekel, N., Dellal, İ. 2002, GAP Bölgesinde Küçükbaş Hayvan Yetiştiriciliğinin Yapısal Özellikleri, Proje Raporu 2002-1. Yayın No: 82, Temmuz, Ankara.
- Demirci R., 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara, ISBN 975-7185-01-9, S.90.
- Direk, M., Öztürk, A. Ve Boztepe, S. 2000. Konya İlindeki Koyunculuk İşletmelerinin Yapısal Özellikleri. Selçuk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi 14(21):49-58. Konya
- Düzgüneş, O., Kesici, T. Ve Gürbüz, F., 1983. İstatistik metotları, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:861, Ankara
- Erkuş, A. 1979. Ankara Yenimahalle İlçesinde Kontrollü Kredi Uygulaması Yapılan Tarım işletmelerinin Planlanması Üzerine Bir Araştırma, Ank.

- Üniv. Zir. Fak. Yayınları:379, Bilimsel Araştırma ve İncelemeler:415, Ankara.
- Erkuş, A., Demirci, R., 1985. Tarımsal işletmecilik ve planlama. Ankara Ü. Ziraat Fakültesi yayınları, No:944. Ankara
- Erkuş, A., M. Bülbül, T. Kıral, F. Açıl, R. Demirci, 1995. Tarım Ekonomisi. Ankara Üniversitesi, Ziraat Fakültesi, Eğitim, Araştırma ve Geliştirme Vakfı Yayları, No: 5, Ankara. p. 298.
- Erkuş, A., Demirci, R., 1996. Tarımsal işletmecilik ve planlama. Ankara Ü. Ziraat Fakültesi yayınları, No:1485. Ankara
- Fidan, H., 1992. Çorum İlinde sığır yetiştiriciliği yapan tarım işletmelerinin ekonomik analizi ve hayvansal ürünlerin maliyet unsurlarının araştırılması. (Yüksek lisans tezi) A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara
- Flanders A, McKissick J., 2006. Economic Impact of Goat and Sheep Production in Georgia. The University of Georgia. Center for Agribusiness and Economic Development College of Agricultural and Environmental Sciences. Center Report:CR-06-15. November, 2006. 5 pages
- Gündoğmuş, E.1993.Ankara İli Çubuk İlçesi Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi (Yayınlanmamış), Ankara
- Güneş, T., Arıkan, R., 1988. Tarım Ekonomisi İstatistiği, Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Ankara
- Hatunoğlu, T., 1971. Ağrı Eleşkirt Havzası Sularının Zirai Sulamada Kullanılmasının Ekonomik Analizi. Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları No:39, Araştırma Serisi No:18, Erzurum.
- İçöz, Y., 2004. Bursa İli Süt Sığırcılık İşletmelerinin Karlılık ve Verimlilik Analizi, Yayın No:116. ISBN:975-407-148-9
- Kan, A., 2005. Konya İli Merkez İlçelerindeki Sığır Besiciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. S.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı Yüksek Lisan Tezi (yayınlanmamış), Konya
- Kaymakçı, M., Koşum, N.,(Editörler),2009. Türkiye koyunculuk kongresi bildiriler kitabı, E.Ü. Ziraat Fakültesi Zootehni Bölümü, Bornova-İzmir

- Kaymakçı, M., Eliçin, A., Tuncel, E., Pekel, E., Karaca, O., Işın, F., Taşkın, T., Aşkın, Y., Emsen, H., Özder, M., Selçuk, E., Sönmez, R., 2000. Türkiye’de küçükbaş hayvan yetiştiriciliği. V. Türkiye Ziraat Mühendisliği Teknik Kongresi. TMMOB Ziraat Mühendisleri Odası, Ankara, ‘(776)
- Kaymakçı, M., T. Özkaya, N. Koşum, T. Taşkın and H. Soya, 1999. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti koyun yetiştiriciliğinin yapısal özelliği ve verimliliği, sosyoekonomik sorunlar ve çözüm önerileri, Ege Üniversitesi, Ziraat Fakültesi Dergisi, 36(3):149-156
- Kıral, T., ve Rehber, E., 1986. Hayvansal Ürün Maliyetlerinin Hesaplanması, Akdeniz Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, Antalya
- Kıral, T., 1991 . Tarım Muhasebesi Ders Notları (Yayınlanmamış), Ankara
- Kıral, T., 1993. Ankara İlinde Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş. Besi Bölge Şefliği Tarafından Desteklenen Sığır Besiciliği İşletmelerinin Ekonomik Analizi. A.Ü. Ziraat Fakültesi yayın no:1289, bilimsel araştırmalar ve incelemeler no:715, Ankara. 80 s.
- Kıral, T., Kasnakoğlu, H. 1999, Tarımsal Ürünler İçin Maliyet Hesaplama Metodolojisi ve Veri Tabanı Rehberi, Proje Raporu 1999-13, Yayın No: 37, Aralık, Ankara.
- Kabukçu, M.A., Oğuz, C., 1998. Tarım Ekonomisi, Damla Matbaası, Konya
- Kaymakçı, M. Sönmez, R., 1996. İleri Koyun Yetiştiriciliği. Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Koyuncu, M., 2009. Türkiye Koyun Erozyonu. Türkiye koyunculuk kongresi 2009 bildiriler kitabı: 254-263. Bornova, İzmir
- Morand-Fehr, P. and Boyazoğlu, J., 1999 Present state and future Outlook of the small ruminant sector. Small Ruminant Research, 34:175-188.
- Oktay, E., 1989. Tanım İşletmelerinin Analiz ve Planlaması. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları, İzmir, no:64-l.
- Oğuz, C., Mülayim, M., 1997. Konya’da sözleşmeli şeker pancarı yetiştiren tarım işletmelerinin ekonomik durumu, S.S. Konya Pancar Ekicileri Eğitim ve Sağlık Vakfı Yayınları, Yayın No:4, Konya

- Özayar, A., 1997. Yozgat İli Yerköy İlçesinde Koyun Yetiştiriciliğinin Ekonomik Analizi. Yüksek Lisans Tezi, A.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı. Ankara.
- Pakoy, M., 2007. Kahramanmaraş İlinde Süt Üretimine Yönelik Keçi Yetiştiriciliğine Yer Veren Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi. Doktora Tezi(basılmamış), Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilim Dalı, 146 s., Ankara
- Pekel, E., 1997. Türkiye Koyuncululuğunda Damızlık Üretim Sorunları. Çukurova Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, Adana, 12(2): 99-108.
- Rehber, E. 1978. Nevşehir'de Patates Üreten Tarım İşletmelerinin Ekonomik Analizi, Ankara Üniv. Ziraat Ek. Ve İşl. Kürsüsü, Doktora tezi (Yayınlanmamış), Ankara.
- Sönmez, R., 1978 Koyunculuk ve Yapağı. Ege Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayın No:108, İzmir.
- Tan, S. Ertürk, Y.E., Süt ve Süt Mamulleri Durum ve Tahmin: 2002, Durum ve Tahmin 2001-4, Yayın No: 79, Kasım, Ankara.
- Tanrıvermiş, H., ve Ark., 1993. Türkiye'de Hayvancılığın Genel Ekonomik Durumu ve Temel Sorunları, Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı, İzmir.
- Tanrıvermiş, H., Gündoğmuş, E., Ceyhan, V., Fidan, H., Özudoğru, H. 2000, Türkiye'de Özelleştirme Uygulamalarının Tarım Kesimine Etkilerinin Değerlendirilmesi, Proje Raporu 2000-3, Yayın No:41, Mayıs, Ankara.
- Uğurtaş, F.T., 2008. Konya İli Beyşehir İlçesi Doğanbey Beldesinde besicilik yapan işletmelerin ekonomik analizi. (yüksek lisans tezi) Atatürk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Vural, H., Fidan, H. 2007. Türkiye’de hayvansal üretim ve hayvancılık işletmelerinin özellikleri. Tarım ekonomisi dergisi, 2007;13(2): 49-59, İzmir
- Yıldırım, İ., 1993. Van İli Çatak İlçesi Koyunculuk İşletmelerinin Üretim Ekonomisi (Doktora Tezi, Yayınlanmamış). E.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Bornova, İzmir. p.314.
- Yamane, T., 1967. Elementary Sampling Theory, Printice-Hall Inc., Englewood Cliffs, N.T., p. 405.

Zoral, K., 1973. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun yukarı Pasinler ovasındaki patates üretimine uygulanması. Atatürk Üniversitesi yayınları No:303, Sevinç matbaası, Ankara

İÇİNDEKİLER

1.GİRİŞ	1
1.1.Konunun Önemi	1
1.2. Araştırmanın Amacı.....	5
2. ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR.....	6
3.1.Materyal	9
3.2.Yöntem.....	9
3.2.1.Örnekleme aşamasında kullanılan yöntem.....	9
3.2.2. Anket aşamasında uygulanan yöntem.....	11
3.2.3. İşletmelerin ekonomik analizinde uygulanan yöntem	12
4.ARAŞTIRMA BÖLGESİ HAKKINDA GENEL BİLGİLER	19
4.1.Coğrafi Konum	19
4.2. Nüfus Durumu	20
4.3. Ekonomik Yapı.....	20
4.4.Tarımsal Yapı	20
5. ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA.....	22
5.1. İncelenen İşletmelerde Nüfus, Eğitim ve İşgücü Durumu	22
5.1.1. Nüfus ve eğitim durumu.....	22
5.1.2. İşgücü Varlığı	25
5.2. İncelenen İşletmelerde Arazi Varlığı ve Kullanım Durumu	30
5.3.1. Aktif Sermaye.....	34
5.3.1.1. Arazi (çiftlik) sermayesi.....	34
5.3.1.1.1. Toprak sermayesi	34
5.3.1.1.2. Bina sermayesi	35
5.3.1.1.3. Arazi ıslahı sermayesi	38
5.3.1.1.4. Bitki sermayesi.....	38
5.3.1.1.5. Toplam arazi (çiftlik) sermayesi	39
5.3.1.2. İşletme sermayesi.....	42
5.3.1.2.1. Hayvan sermayesi	42
5.3.1.2.2. Alet-makine sermayesi	46
5.3.1.2.3. Malzeme ve mühimmat sermayesi.....	48
5.3.1.2.4. Para sermayesi	50
5.3.2. Pasif Sermaye	53
5.3.2.1. Yabancı sermaye	53
5.3.2.2. Öz Sermaye.....	53
5.4.1. Gayrisafi üretim değeri	56
5.4.2. Gayri saf hasıla	60
5.4.3. İşletme masrafları	61
5.4.4. Saf hasıla	66
5.4.5.Brüt kar.....	68
5.4.6.Tarımsal gelir.....	69
5.4.7.Toplam Aile Geliri.....	70
5.4.8. Rantabilite	71

5.4.9. Sermaye Devir Hızı.....	73
5. SONUÇ ve ÖNERİLER	75
5.1. Ekonomik Analize İlişkin Sonuçlar	75
5.2.Öneriler	78
6. KAYNAKLAR.....	80

ÇİZELGELER LİSTESİ

Çizelge 1.1.Kıtalar itibariyle dünya koyun varlığı ve toplam içindeki payları.....	3
Çizelge 1.2.Kıtalar itibariyle dünya koyun eti üretimi ve toplam içindeki payları...	3
Çizelge 1.3.Kıtalar itibariyle dünya koyun sütü üretimi ve toplam içindeki payları	3
Çizelge 1.4.Kıtalar itibariyle dünya yapağı üretimi ve toplam içindeki payları	4
Çizelge 1.5.Kıtalar itibariyle dünya koyun derisi üretimi ve toplam içindeki payları	4
Çizelge 3.1.İşletme genişlik gruplarına göre örnek işletme sayıları (adet)	11
Çizelge 3.2.Erkek işgücü birimine (EİB) çevirmede kullanılan katsayılar	13
Çizelge 3.3. BBHB'ne çevirmede kullanılan katsayılar	13
Çizelge 3.4. Tarımsal Ürünlerin Çiftçinin Eline Geçen Ortalama Fiyatları	15
Çizelge 3.5.Bitkisel Üretimde Sabit ve Değişen Masraflar	16
Çizelge 3.6.Hayvansal Üretimde Sabit ve Değişen Masraflar	17
Çizelge 4.1. Karapınar ilçesinin yıllara göre nüfus verileri	20
Çizelge 4.2. Karapınar İlçesinde türlerine göre arazi dağılımı	21
Çizelge 4.3. Karapınar İlçesinde 2008 yılı tarla arazisi kullanımı	21
Çizelge 4.4.Karapınar ilçesinde 2008 yılı hayvan varlığı (baş)	21
Çizelge 5.1.İşletmelerin nüfus durumu.....	23
Çizelge 5.2. İşletme gruplarına göre 6 yaşından yukarı nüfusun eğitim durumu (kişi) ve oranları (%).....	24
Çizelge 5.3.İşletmelerde işgücü kullanım durumu (EİG).....	27
Çizelge 5.4. İşletmelerde koyunculuk faaliyetlerinde işgücü kullanım tablosu (EİG)	28
Çizelge 5.5. İşletmelerde şubelere göre işgücü kullanımı (EİG)	29
Çizelge 5.6.İşletme arazi varlığı ve kullanım durumu.....	32
Çizelge 5.7.Arazilerin Sulanabilirlik Durumu	32
Çizelge 5.8. İncelenen işletmelerde ürün deseni	33
Çizelge 5.9.Toprak sermayesi	35
Çizelge 5.10.Bina sermayesi	37
Çizelge 5.11. İncelenen işletmelerde arazi ıslahı sermayesi (TL)	38
Çizelge 5.12. İncelenen işletmelerde bitki sermayesi (TL)	39
Çizelge 5.13. İncelenen işletmelerde arazi (çiftlik) sermayesi miktarı (TL) ve dağılımı (%)	41
Çizelge 5.14. İncelenen işletmelerde hayvan varlığı (BBHB).....	44
Çizelge 5.15. İncelenen işletmelerde hayvan sermayesi (TL)	45
Çizelge 5.16 İncelenen işletmelerde ortalama alet makine sermayesi (TL)	47
Çizelge 5.17. İncelenen işletmelerde malzeme ve mühimmat sermayesi (TL)	49
Çizelge 5.18. İncelenen işletmelerde para sermayesi (TL)	50
Çizelge 5.19. incelenen işletmelerde işletme sermayesi toplamı ve dağılımı (TL ve %).	52
Çizelge 5.20. İncelenen işletmelerde öz-yabancı sermaye miktarı (milyon TL)	54
Çizelge 5.21. İşletmelerin aktif sermaye yapısı	55
Çizelge 5.22. İşletmelerin pasif sermaye yapısı	55
Çizelge 5.23. İncelenen işletmelerde bitkisel üretim değeri (TL).....	57
Çizelge 5.24.İncelenen işletmelerde hayvansal üretim değeri	58
Çizelge 5.25. İncelenen işletmelerde gayrisafi üretim değeri.....	59

Çizelge 5.26. İncelenen işletmelerde gayri saf hasıla değeri (TL).....	61
Çizelge 5.27. İncelenen işletmelerde değişen masraflar toplamı (TL)	63
Çizelge 5.28. İncelenen işletmelerde amortisman masrafları (TL)	64
Çizelge 5.29. incelenen işletmelerde sabit masraflar toplamı (TL).....	65
Çizelge 5.30. incelenen işletmelerde işletme masrafları toplamı	66
Çizelge 5.31. İncelenen işletmelerde saf hasıla durumu.....	67
Çizelge 5.32. İncelenen işletmelerde brüt kar durumu (milyon TL).....	68
Çizelge 5.33. İncelenen işletmelerde tarımsal gelir (TL)	70
Çizelge 5.34. Toplam aile geliri	71
Çizelge 5.35. İncelenen işletmelerde rantabilite faktörü	72
Çizelge 5.36. İncelenen işletmelerde mali rantabilite.....	73
Çizelge 5.37. İncelenen işletmelerde ekonomik rantabilite	73
Çizelge 5.38. İncelenen işletmelerde sermaye devir hızı (yıl) ve oranı (%).....	74